

Makrogazdaság, 2008–2009

Központi
Statiztikai Hivatal

Makrogazdaság, 2008–2009

Budapest, 2010

© Központi Statisztikai Hivatal, 2010

ISSN: 2061-0475

Felelős szerkesztő: Szabó Péter főosztályvezető

Internet: <http://www.ksh.hu>
informacioszolgalat@ksh.hu
(+36-1) 345–6789 (telefon), (+36-1) 345–6788 (fax)

Borítóterv: Vargas Print Stúdió Kft.

Nyomdai kivitelezés: Xerox Magyarország Kft. – 2010.088

Tartalom

1. Nemzetközi kitekintés.....	5
2. Gazdasági fejlődés	9
Gazdasági növekedés	9
A bruttó nemzeti jövedelem (GNI).....	12
A termelés tényezői.....	13
<i>A mezőgazdaság teljesítménye.....</i>	<i>13</i>
<i>Az ipari tevékenység főbb jellemzői</i>	<i>14</i>
<i>Az építőipar tevékenységének változásai.....</i>	<i>15</i>
<i>A szolgáltatások alakulása.....</i>	<i>16</i>
Keresleti tényezők	17
<i>A lakossági és közösségi fogyasztás.....</i>	<i>17</i>
<i>Beruházások</i>	<i>19</i>
3. Pénzügyi folyamatok	21
Monetáris folyamatok	21
Fiskális folyamatok	23
4. Külgazdasági folyamatok.....	27
Külkereskedelmi termékforgalom.....	27
<i>A külkereskedelem árszerkezete.....</i>	<i>28</i>
<i>Termékforgalmi mérleg.....</i>	<i>30</i>
Szolgáltatás-külkereskedelem.....	31
Fizetési mérleg	34
5. Az árak alakulása	35
Fogyasztói árak alakulása.....	36
A maginfláció és a változatlan adótartalmú árindex alakulása	37
Külkereskedelmi árak.....	38
Termelőiár-indexek.....	39
<i>Mezőgazdasági felvásárlási (értékesítési) árak</i>	<i>39</i>
<i>Ipari termelői árak</i>	<i>41</i>
6. Munkaerő-piaci folyamatok.....	45
Létszámalakulás	45
Munkanélküliség	47
Ábrák jegyzéke.....	51
Táblák jegyzéke	52

Jelmagyarázat

.. = Az adat nem ismeretes.

+ = Előzetes adat.

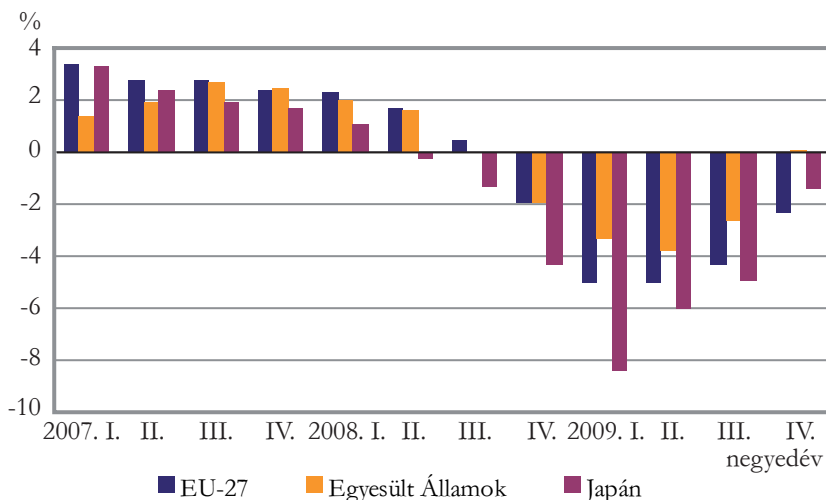
1. Nemzetközi kitekintés

A nemzetközi gazdasági konjunktúraciklus 2006–2007. évi tetőzését követően 2008–2009-ben a világgazdaság a második világháború óta legerőteljesebb **makro-gazdasági válságát** élte át. Az amerikai ingatlanpiac túlértékeltsége, majd ennek hirtelen visszaesése következményeként felszínre tört pénzügyi válság fokozatosan erősödve a világ szinte valamennyi térségét, köztük Európát is érzékenyen érintette. Hatása az amerikai gazdaság visszaesésén keresztül az egész világgazdaságban megmutatkozott. A bankközi piacon elérhető források mennyisége számottevően csökkent, a hitelfelvétel drágult, ezáltal kiesett a nemzetközi gazdaságot gyors növekedési pályán tartó erő. **2008-ban a bruttó hazai termék (GDP) globális növekedési üteme 3%-ra csökkent, 2009-ben pedig már 0,6%-kal visszaesett a teljesítmény.**

A világgazdaság fejlődése 2008 elején mérséklődő szakaszába lépett, a teljesítménynövekedés folyamatosan lassult. A GDP bővülési üteme először a fejlett országokban lépett leszálló ágba: Japánban 2008 második, az Európai Unióban (EU-27) és az Egyesült Államokban 2008 negyedik negyedében (az előző év azonos időszakához viszonyított adatok alapján). Éves átlagban az EU-ban és az Egyesült Államokban 1% alatti GDP-növekedést mértek, ugyanakkor Japánban és számos országban (hat EU-tagállamban is) a válság kitörése és előzményei hatására a teljesítmény elmaradt az előző évitől. A világ fejlődő térségeiben a 2007. évi 8% fölötti növekedési ütem 2008-ra 6,1%-ra mérséklődött, Kínában a gazdaság dinamikája alig csökkent, a GDP volumene 9,6%-kal nőtt.

1. ábra

A GDP volumenváltozása (az előző év azonos időszakához képest)

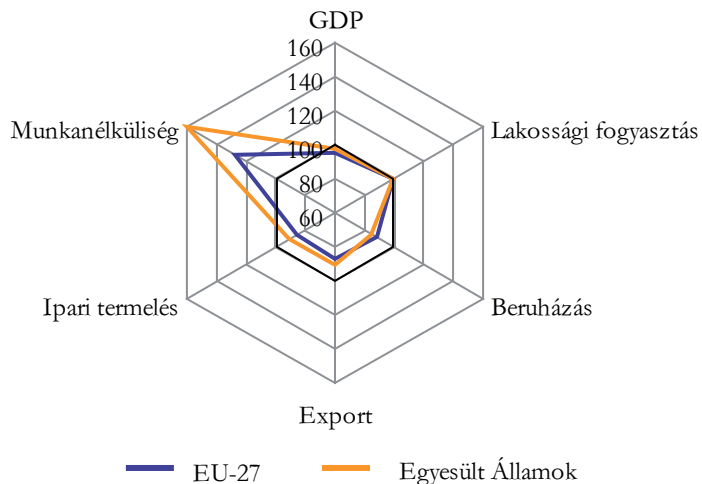
2009-ben a fejlett világ recesszióba került, és a feltörekvő országok gazdasági növekedése is lassult. A fejlett országok 3,2%-osra becsült teljesítménycsökkenését a fejlődő világ 2,4%-os gazdasági növekedése nem tudta ellensúlyozni. Az Egyesült Államokban a GDP 2,4%-kal esett vissza, jelentősebben, 4,2%-kal zsugorodott a termelés az Európai Unióban, 5%-kal Japánban. Kínában a GDP viszonylag magas ütemben, 8,7%-kal növekedett.

A negyedik negyedévben a visszaesés mérséklődött, az Egyesült Államokban pozitív előjelű változást mértek, amiben szerepet játszott a bázishatás is.

A fejlett gazdaságokban a válság elsősorban a bruttó állóeszköz-felhalmozást vetette vissza. A beruházások 2008-ban kisebb mértékben, 2009-ben viszont 12–15%-kal estek vissza, egyrészt a finanszírozási kínálat megváltozása, másrészt a külső és belső kereslet lanyhulása miatt. **A fogyasztás színvonalában a válságkezelő intézkedések nyomán tompítottan éreztette hatását a recesszió.** A háztartások végső fogyasztása 2008-ban gyakorlatilag stagnált: 2009-ben az Egyesült Államokban 0,6, az Európai Unióban 1,7, Japánban 1%-kal csökkent az előző évihez képest.

A konjunktúra mérséklődésével párhuzamosan **2008-ban a fogyasztói árak emelkedése minden országban gyorsult**, a világ átlagában az előző évi 4%-ról 6%-ra. A kőolaj ára egy év alatt a duplájára emelkedett, a mezőgazdasági termékek és az élelmiszerek ára valamivel mérsékeltebben nőtt. Az árutözsdei termékek áremelkedése a gazdaság lassulása ellenére is folytatódott, ez részben a túlkereslet, részben az árutözsdei spekuláció eredménye volt. **2009-ben a válság magával hozta az infláció mérséklődését**, annak második, illetve harmadik negyedévi mélypontján deflációs hatás jelentkezett több országban. Az év átlagában az Egyesült Államokban 0,4, Japánban 1,4%-kal csökkent a fogyasztói árak színvonala, az EU-ban 1, a világgazdaságban 2,5%-os áremelkedést mértek.

2. ábra **Fontosabb jelzőszámok, 2009**
(2008=100)

A fogyasztás és felhalmozás csökkenése a külkereskedelmi forgalmat is visszavetette. A termékek és szolgáltatások világkereskedelme 2008-ban mindössze 2,8%-kal bővült, az előző évinél jelentősen kisebb ütemben. Különösen a termékforgalom esett vissza drasztikusan. Az üzleti szolgáltatások forgalmának dinamikája 19%-ról 11%-ra mérséklődött. **Az áruk és szolgáltatások 2009. évi kivitele részben az ár-, illetve a keresletzuhanással összefüggésben mind a fejlett, mind a fejlődő országokban mintegy 12%-kal elmaradt az egy évvel korábitól.** Az Európai Unióban az exportvolumen visszaesése az átlagossal megegyező volt, az Egyesült Államokban 10, Japánban 24%-os. A fejlett országokban az export visszaesése kisebb mértékű volt, mint az importé, az országok többségében pozitív egyenleg keletkezett. Kínában a termelés magas szinten tartásához az export mellett a belső fogyasztást bővítették.

A válsággal sújtott években a kereslet csökkenése elsősorban az iparban jelentkezett, az európai országok többségében az építőipar is válságágotnak tekinthető, hanyatlása az általános válságot megelőzően kezdődött. Az iparon belül a legkorábban és a **legnagyobb mértékben a személygépkocsi-gyártás esett vissza,** ami számos beszállító ágazatot hozott nehéz helyzetbe. Az Egyesült Államokban, az EU-ban és Japánban az ipari termelés volumencsökkenése mindössze néhány százalékot tett ki 2008-ban, a meg-rázó hatás a 2009. évi teljesítményt érintette, a visszaesés mértéke rendre 10, 14 és 22% volt. Az Európai Unió tagországaiban a gazdaság változását jelentős szóródás jellemezte. Számos országot érintett a másik válságágot, az építőipar rendelésihiánya. A beruházások visszaesése elsősorban az építési jellegű fejlesztéseknél jelentkezett. Az infrastruktúra- és lakásfejlesztésekhez a jövedelemtulajdonosok forrása volt csekély.

A csökkenő profitok és a külső forrásokhoz való hozzáférés nehézségei miatt **2008-ban megtört a közvetlen külföldi tőkebefektetések (FDI) tartós emelkedésének tendenciája.** A növekvő kockázatok következtében a beruházási szándék lanyhult. Az FDI visszaesése jelentősebb volt a fejlett országokban, mértéke itt meghaladta a 32%-ot. A fejlődő országok szerény növekedést értek el. Az UNCTAD előzetes adatai szerint **2009-ben a közvetlen külföldi beruházások értéke világviszonylatban 39%-kal csökkent,** a 2008-as 1700 milliárd dollár után 2009-ben valamivel több mint 1000 milliárd dollárra zsugorodott. Az FDI 2009-es alakulására az első negyedév csökkenése nyomta rá a bélyegét, a második negyedévben már emelkedett a világszintű FDI értéke a január és március közötti időszakhoz képest, a harmadik negyedévben pedig stagnált a tőkeáramlás. Az előzetes becslések szerint az év utolsó három hónapjában sem történt érdemleges élénkülés.

A visszaesés mindegyik országcsoportot érintette. A fejlett országok közül az Egyesült Államokban, Spanyolországban, Svédországban és Nagy-Britanniában mérséklődött leginkább a beáramló FDI értéke. Az FDI áramlásának minden tényezőjét befolyásolta a válság. A határokon átvélő fúziók és felvásárlások értéke a részvényárak zuhanása és a finanszírozási nehézségek fokozódása következtében 66%-kal esett vissza 2009-ben 2008-hoz képest.

A világgazdasági válság talán legaggasztóbb tünete a foglalkoztatottság hanyatlása és a munkanélküliség növekedése. A munkanélküliség a gazdaságilag fejlett országok közül tartósan az Egyesült Államokban és Japánban volt a legalacsonyabb, az előbbiben a magas műszaki-technikai fejlettség eredményeként, az utóbbinál a történelmi hagyományoknak köszönhetően. A munkanélküliek száma a nevezett országokban már

2008-ban nőtt, az Európai Unióban alacsonyabb volt, mint egy évvel korábban. 2008 decemberében az EU átlagában a munkanélküliségi ráta 7,5%-ra emelkedett az egy évvel korábbi 6,8%-kal szemben. A tagállamok többségében a tárgyév negyedik negyedében ugrott meg az állástalanok száma és aránya. **A munkanélküliségi ráta világszerte 2008-ban 5,8% volt, ez előzetes becslések szerint 2009-ben 6,6%-ra emelkedett, miután 27 millió munkavállaló veszítette el állását.** Az Egyesült Államokban 5,3 millióval, az EU-ban 4,7 millióval, Japánban 705 ezerrel nőtt az állástalanok száma. A munkanélküliségi ráta 2009-ben az Egyesült Államokban 9,3, az EU-ban 8,9, Japánban 5,1%-ra emelkedett – rendre 3,5, 1,9 és 1,1 százalékponttal meghaladta az előző évit. Ezzel szemben Ázsia fejlődő országokból álló részén, Afrikában és a Közel-Keleten a foglalkoztatási helyzet stabilnak mondható.

A válság megfékezésére és a pénzügyi rendszer stabilizálására több országban sor került kormányzati beavatkozásra. Az államoknak a kieső kereslet pótlására kialakított támogatási politikája elkerülhetetlenül növelte a hiányt, a mentőcsomagok felduzzasztották a költségvetési deficitet. Pénzügyi rendszerének stabilizálása érdekében számos ország veszi igénybe a nemzetközi szervezetek segítségét.

2. Gazdasági fejlődés

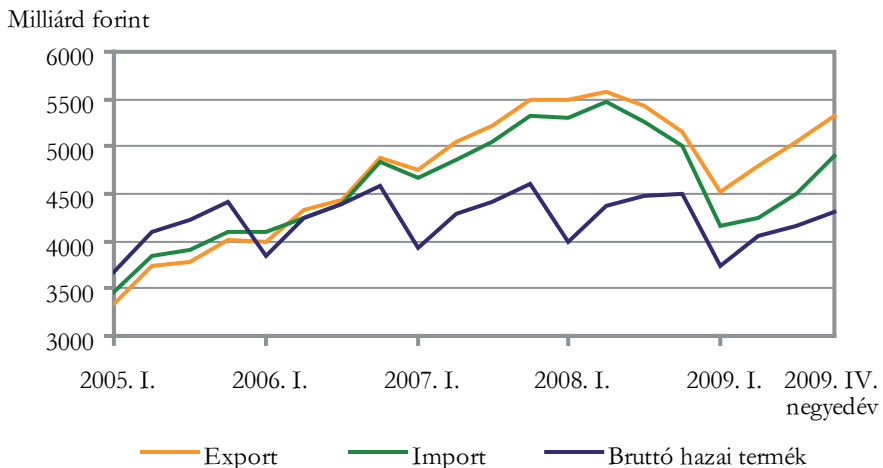
Gazdasági növekedés

Magyarország gazdasága 2000 és 2006 között éves szinten 3,5–5%-kal bővült, 2007-ben a növekedés 1%-ra mérséklődött. A világgazdasági válság 2008 végén érte el hazánkat, hatására a magyar gazdaság stagnálás közeli állapotba került, 2009-ben jelentős mértékben visszaesett.

2008-ban a magyar GDP mindössze 0,6%-kal bővült. Az év első felében a GDP növekedési üteme felülmúlta a 2007. évit, és 2% közelébe gyorsult. A további élénkülés azonban elmaradt, egyrészt a belső egyensúlyjavító intézkedések, másrészt a válság kitörését kísérő keresletcsökkenés és a szűkülő hitelkínálat miatt. Az októberben kirobbant pénzügyi válság hatására a gazdasági folyamatok érezhetően lassultak, a bruttó hazai termék 2008 negyedik negyedévében 2,5%-kal csökkent az előző év azonos időszakához képest. Ennek legfontosabb oka, hogy a pénzügyi válság általános világválsággá szélesedett, és hatására tovább mérséklődött a kereslet hazánkban és a gazdasági partnereknél, az exportunk szempontjából meghatározó nyugat-európai gazdaságokban. A válság hazai hatásait mélyítette, hogy a befektetők, mindenképp a pénzintézetek kockázatviselési hajlandósága erőteljesen csökkent, a hazai vállalkozások finanszírozási lehetőségei szűkültek és drágultak. További következmény volt a forint árfolyamának gyengülése és erősödő volatilitása.

3. ábra

A GDP, az export és az import alakulása (2000. évi áron)

A bruttó hazai termék 2009-ben jelentős mértékben, mintegy 6,3%-kal csökkent. A negyedik negyedévében a visszaesés 4%-ra mérséklődött, ami jelentős javulás-

ként értékelhető az első háromnegyedévet jellemző 6% feletti visszaeséshez viszonyítva. A kedvezőbb világgazdasági körülmények hatására a világkereskedelem bővülni kezdett.

A külső kereslet¹ 2009-ben 4,5%-kal szűkült. A **belső kereslet** szinte valamennyi összetevője csökkent, egyes fogyasztói tételek jelentős mértékben visszaestek. A háztartások végső fogyasztása 6,7%-kal maradt el az egy évvel korábbtól.

A **2009. évi fogyasztási kereslet** alakulását a 3,4%-ra becsült reáljövedelem-csökkenés és a fogyasztói szokások válságorientált megváltozása nagymértékben determinálta. A háztartások fogyasztási kiadása 7,6%-kal esett vissza 2009-ben. Ezen belül a negyedik negyedévben 6,5%-os volt a visszaesés, mérséklődése jórészt a bázishatásnak tudható be. A természetbeni társadalmi juttatások ennél kisebb mértékben csökkentek, így összességében a **háztartások végső fogyasztása** 6,7%-kal maradt el a 2008. évitől. A kiskereskedelmi forgalom adatai alapján 5%-ot ért el a fogyasztás-visszaesés, ami leginkább a tartós fogyasztási cikkeknel, a bútor, háztartási cikkeknel és az építőanyagoknál, illetve a textil, ruházati cikk és lábbeli tevékenységcsoportban volt megfigyelhető. **A közösségi fogyasztás** 2009-ben – az egyetlen növekvő belföldi végső felhasználási tételként – **1%-kal nőtt**. A végső fogyasztási kereslet így összességében 5,7%-kal csökkent 2009-ben.

2009-ben a bruttó állóeszköz-felhalmozás 6,5%-kal esett vissza. A bruttó felhalmozás a készletállomány jelentős mértékű visszaesése következtében **30,3%-kal csökkent**. Az év negyedik negyedévében a bruttó állóeszköz-felhalmozás 8,1%-kal mérséklődött, a bruttó felhalmozás a 30,2%-os harmadik negyedévi zuhanását követően viszont csak jóval kisebb mértékben, 17,9%-kal csökkent. Az alacsony kapacitáskihasználtság mérsékelte a kapacitásbővítő beruházások beindítását. A beruházásokat a hitelkínálati oldalon tapasztalható szűk likviditás lassította.

A szomszédos, Európai Unióhoz velünk együtt csatlakozó országok közül Szlovéniában és Magyarországon volt a legnagyobb a visszaesés, a lengyel gazdaság viszont – részben a jelentős belső kereslet és az állami költekezések eredményeképpen az egész Európai Unióban egyedülként – növelte termelését. A balti országok korábbi években tapasztalt dinamikus fejlődése 2007-ben megtorpant. A gazdaság bővülésének egyik legfőbb motorjaként működő hitelezési expanzió miatt ezek az országok rendkívül sérülékeny állapotban szembesültek a likviditási válsággal, emiatt az új tagországok közül ők szenvedték el a legnagyobb visszaesést. A litván gazdaság teljesítménye 2009-ben 17,8, a letté 13,4, az észté 10,5%-kal mérséklődött.

A világválság Európa fejlettebb régióiban is visszavetette a gazdasági teljesítményt. A GDP visszaesése 2009-ben Németországban és Olaszországban 5,0, Nagy-Britanniában 4,9, Franciaországban 2,2% volt a megelőző évi bázishoz viszonyítva. Az eurózóna GDP-jének zsugorodása 4,1%-os volt.

Bár a régiós országokban eltérő mértékű volt a világgazdasági válság hatása, jelentős átrendeződésre eddig nem került sor a fejlettség szerinti rangsorban. A GDP vásárlóerő-paritáson kifejezett értéke Magyarországon 2009-ben az előző évhez hasonlóan az Európai Unió átlagának 64%-a, ezzel hazánk a 21. helyet foglalja el a közösségen belül. Az új tagországok közül Szlovénia és Csehország áll az első helyen. A válságig tapasztalt dinamikus fejlődésének köszönhetően a szlovák gazdaság 2007 óta hazánk előtt áll,

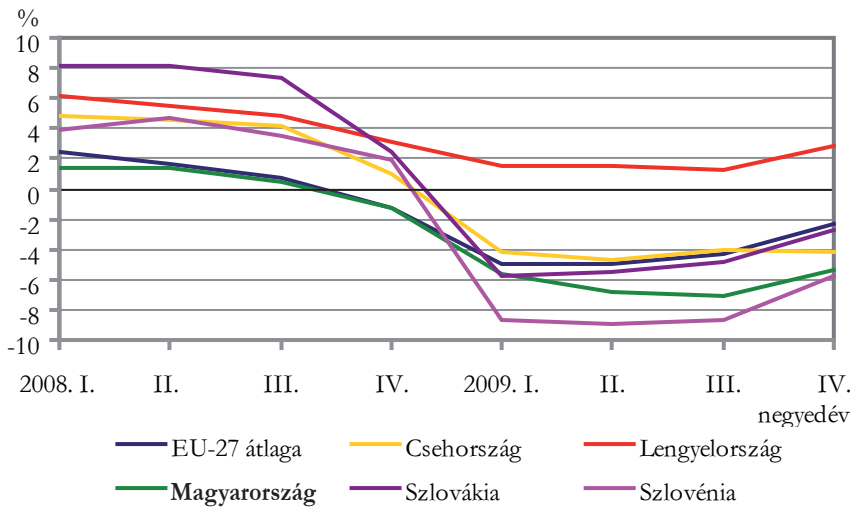
¹ A főbb kereskedelmi partnereink GDP-volumenváltozásának a magyar exportban betöltött arányával súlyozott átlaga.

egy főre jutó GDP-je vásárlóerő-paritáson 2009-ben az EU-27 átlagának 68,2%-a volt. A lengyelhez képest közelebb áll a közösség átlagához a magyar gazdaság, ám a fejlettségbeli előny csökkent: a 2008-ban mért 8 százalékpont 2009-re 3,8 százalékpontra mérséklődött. Románia és Bulgária a régió legkevésbé fejlett országai; az egy főre jutó GDP-jüknek az EU-27 átlagához viszonyított aránya 2009-ben 44,9, illetve 41,4 % volt.

4. ábra

A GDP volumenváltozása

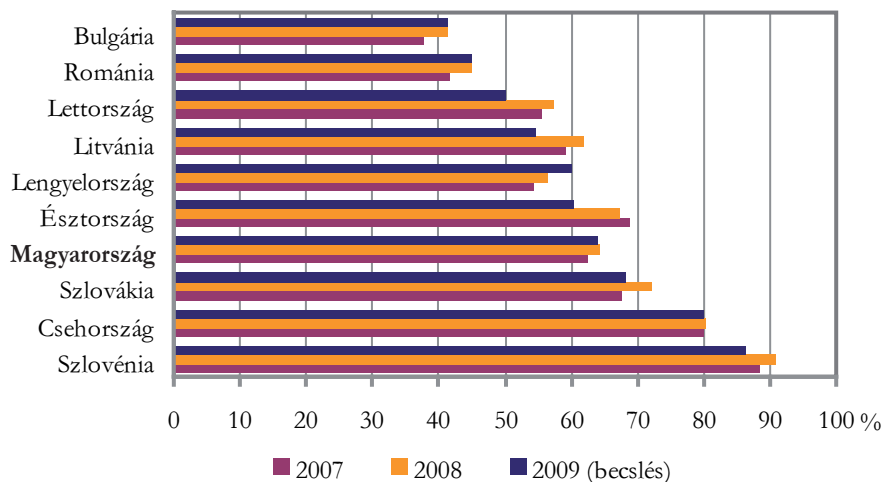
(az előző év azonos időszakához képest)

5. ábra

Az egy főre jutó GDP vásárlóerő-paritáson

(EU-27 százalékában)

A bruttó nemzeti jövedelem (GNI)

A GNI a GDP-ből származtatható mutató, ami figyelembe veszi a külföldről kapott és a külföldnek fizetett elsődleges jövedelmeket. A bruttó hazai termékkel ellentétben ez a mutató nem tartalmazza a hazánkban működő külföldi tőke által létrehozott tulajdonosi jövedelmeket és a külföldi munkavállalók magyarországi jövedelmeit, viszont szerepel benne a magyar befektetők és munkavállalók külföldön szerzett jövedelme és az Európai Unióból kapott támogatások és fizetett adók egyenlegének összege.

A GDP és GNI közötti rés 2003 óta tartó folyamatos növekedése 2008-ban megállt: míg 2007-ben a GNI 92,9%-a volt a GDP-nek, addig 2008-ra az arány kismértékben javult (93,3%).

1. tábla

Magyarország bruttó hazai termékének(GDP) és bruttó nemzeti jövedelmének (GNI) volumenindexe (előző év=100,0)

Megnevezés	2008		
	2007	2008	2009
Bruttó hazai termék (GDP)	101,0	100,6	93,7
Bruttó nemzeti jövedelem (GNI)	99,6	101,1	..

A külfölddel kapcsolatos elsődleges jövedelmek közül meghatározó szerepe van a külföldi tőke működése nyomán létrejövő tulajdonosi jövedelmeknek. Az utóbbi években a Magyarországra érkező külföldi tőke mellett megjelent a hazai tulajdonú tőke külföldön történő befektetése is. 2008-ban a külföldnek fizetett tulajdonosi jövedelem 4256 milliárd forint volt, 258 milliárd forinttal haladta meg a 2007. évit. A külföldről kapott jövedelem ennek a felét, 2140 milliárd forintot tett ki, ami a bázisévhez képest 13%-os növekedést jelent.

2. tábla

A GDP és a GNI tényezői

Megnevezés	(folyó áron, milliárd forint)	
	2007	2008
GDP	25 408	26 543
A külföldi munkavállalói jövedelmek egyenlege	191	195
EU-nak fizetett adók és támogatások egyenlege	111	139
Külföldi tulajdonosi jövedelmek egyenlege	-2 109	-2 116
GNI	23 601	24 762
GNI a GDP százalékában	92,9	93,3

A külföldi tulajdonosi jövedelmek két részből tevődnek össze: a fizetett és kapott kamatok, osztalékok egyenlegéből, valamint a hazánkban újra befektetett jövedelmekből. A két tényező aránya a 2000-es évek elején stabil volt, mivel a külföldi tulajdonosok jövedelmük közel felét visszaforgatták a gazdaságba. Utána egy kedvezőtlen fordulat következett, melynek során a külföldi befektetők tőkejövedelmük csökkenő hányadát fektették be a hazai gazdaságba. 2007-ben átmenetileg megállt ez a tendencia, 2008-ban azonban újra jelentősen csökkent a visszaforgatott jövedelem aránya.

3. tábla A nettó külföldi tulajdonosi jövedelem és összetevői

Megnevezés	(folyó áron, milliárd forint)	
	2007	2008
Nettó tulajdonosi jövedelem	-2 109	-2 116
Ebből: nettó kamat és osztalék	-1 555	-1 922
visszaforgatott jövedelem egyenlege	-554	-194
Visszaforgatott tulajdonosi jövedelem aránya, %	26,3	9

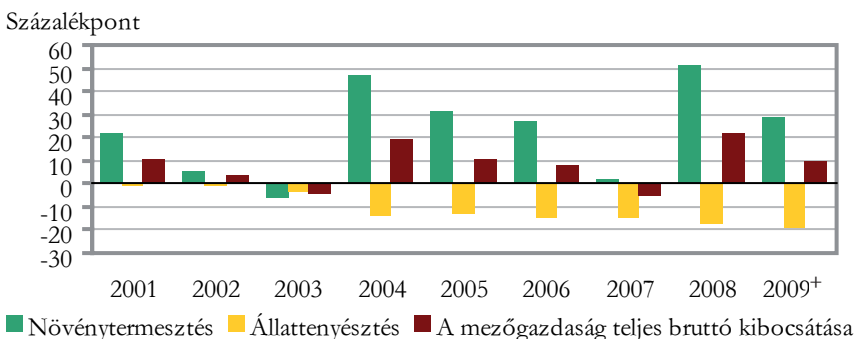
Összességében a külföldtől kapott és a külföldnek fizetett elsődleges jövedelmek egyenlege továbbra is negatív, ami a források zsugorodásán keresztül korlátozta a magyar gazdaság mozgásterét.

A termelés tényezői

A mezőgazdaság teljesítménye

A **mezőgazdaság** bruttó hozzáadott értékének volumene 2008-ban kiugró mértékben, 54,3%-kal nőtt. Ezt 2009-ben 17,5%-os visszaesés követte, ami 0,6 százalékponttal járult hozzá a GDP csökkenéséhez.

6. ábra A kibocsátás volumenének változása
(eltérés a 2000. évitől)

A mezőgazdaság kibocsátásának volumene (előző évi, összehasonlító áron számított értéke) a mezőgazdasági számlarendszer előzetes adatai szerint 2009-ben 10%-kal alacsonyabb volt az előző évinél. A növényi termékek termelésének volumene 15, az állatok és állati termékeké 2%-kal csökkent.

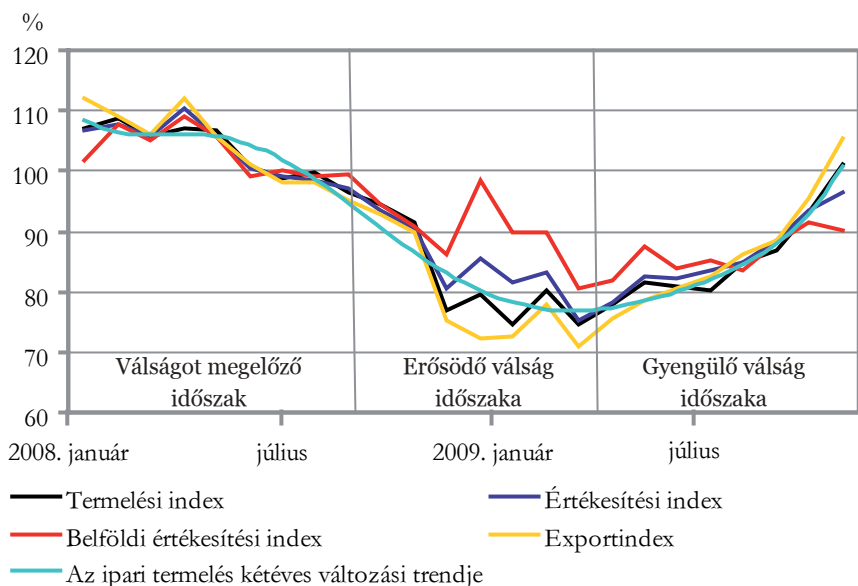
A növényi termékek kibocsátása a kiemelkedő előző év után átlagosnak tekinthető szintre esett vissza. A változást főként a gabonák, az ipari növények és a burgonya volumenének 20–22%-os, valamint a zöldségfélék kibocsátásának 9%-os csökkenése okozta. A szőlő és a gyümölcsfélék kibocsátása mintegy 3%-kal haladta meg az előző évit.

Az élő állatok közül szarvasmarhából 9, sertésből 3%-kal csökkent, baromfiból az előző évi szinten maradt a kibocsátás. Az állati termékek közül a nyers tej kibocsátása 5%-kal mérséklődött, a tojásé nem változott.

Az ipari tevékenység főbb jellemzői

Az ipari termelés 2008–2009. évi alakulása egy válságot közvetlenül megelőző időszak és az ipari krízis teljes körű kibontakozásának, majd enyhülésének szakaszait mutatja. A válságot főként az ipari export visszaesése mélyítette el (ennek nagysága – a válság közepén – megközelítette a 30%-ot). A belföldi értékesítésnél viszont ehhez képest egy késleltető hatás figyelhető meg: a válság mélypontján mintegy 10–20%-kal kisebb visszaesés regisztrálható. Az ágazat válsága még nem múlt el, a kibontakozást főleg a külső piacok élenkülése segítheti elő. Az ipari válság fő fordulópontjait és szakaszait a 7. ábra szemlélteti.

7. ábra A magyar ipar termelési és értékesítési indexei (előző év azonos időszaka = 100, munkanaphatással kiigazítva)

Az ábrából leolvasható, hogy:

- 2008 I. félévében az ipar teljesítményének növekedési üteme némileg csökkent ugyan, de még meglehetősen közel volt a korábbi évek 5–10% közötti teljesítménynövekményéhez;
- 2008 augusztusától a termelés egyre erősödő ütemben esett vissza (kivéve 2008. szeptembert);²
- a krízis mélyülésének időszaka 2009 áprilisáig tartott, ekkor 27,1, 2009. január–április viszonylatában pedig 23,5%-kal csökkent az ipari termelés az előző év azonos időszakához képest;
- 2009 májusától viszont a termelés visszaesésének üteme fokozatos enyhült, és az év végére már kissé meghaladta a 2008. decemberi, igen alacsony szintet.

A termelés visszaesése leginkább az exportorientált feldolgozóiparban volt megfigyelhető, amelynek 2008. évi szintje még 19,4, 2009-ben már 2,4%-kal haladta meg a 2005. évi átlagot. Hasonló mértékben (3 százalékponttal) esett vissza a villamosenergia-, gáz-, gőzellátás, légkondicionálás is, csupán a napjainkra már elég kis súlyú bányászat teljesítményénél mutatható ki pozitív változás: a növekmény mintegy 14,2 százalékpontos.

A korábbi évek exportra szakosodott „húzóágazataiban” (számítógép, elektronikai, optikai termék gyártása, gép, gépi berendezés gyártása, villamos berendezés gyártása, járműgyártás) az előző évhez viszonyított visszaesés mértéke 7–30% között mozgott.

A válságba került építőipar beszállítói és a fő alapanyag-előállítói iparágak (fafeldolgozás, épület-asztalosipari termékek gyártása; nem fém ásványi termékek gyártása; gumi-, műanyag termék gyártása; vegyi anyag, termék gyártása; kocszgyártás, kőolaj-feldolgozás) előző évhez viszonyított volumencsökkenése 10–25% között alakult.

A mindinkább globalizálódó világgazdaság miatt Európában tartós válságba került könnyűipari alágazatok (textília gyártása; ruházati termék gyártása; bőr, bőrtermék, lábbeli gyártása) 2009. évi termelése a 2008. évi kibocsátás mintegy 70–80%-ára esett vissza.

A válság ellenére csak kisebb (0,1–2,1% közötti) termeléseszköket regisztráltak 2009-ben néhány alapvető szükségletet kielégítő iparágnál (élelmiszer, ital, dohánytermék gyártása; gyógyszergyártás).

A főbb iparágak válságérintettségének erőssége hatással volt a foglalkoztatás alakulására, és így a vállalatok termelékenységi adataira is. Az egy alkalmazottra jutó ipari termelés a legalább 5 főt foglalkoztató ipari vállalkozások körében – 11,5%-os létszámcsökkenés mellett – 7,1%-kal volt alacsonyabb a 2008. évinél. A 2009. évi ipari termelés volumene például a Közép-Dunántúl és a Nyugat-Dunántúl régióban az előző év kibocsátásának mindössze 75%-át érte el, ugyanez a korábban elmaradott ütemben fejlődő kisebb iparral rendelkező északi régiókban 14,1%-kal csökkent.

Az építőipar tevékenységének változásai

2008-ban csak a speciális szaképítési ágazat teljesítménye 2,2%-kal haladta meg a bázisszintet, a másik két ágazat, az épületek (lakások, irodák, raktarak), illetve az egyéb építmények

² Nemzetközi összehasonlításban ugyanakkor az is megfigyelhető, hogy az uniós országok többségében – köztük számos velünk együtt taggá vált országban – az ipari termelés visszaesése jóval kisebb mértékű volt, mint hazánkban.

(főleg infrastrukturális létesítmények, például utak, hidak, vasutak, közművek) építése viszont visszaesett: az előbbieknél 3,6, az utóbbiaknál 11,4%-os volt a csökkenés mértéke.

2009-ben (az uniós projektek felgyorsításával, illetve út-, autópálya-, közműépítéseknek, valamint vasút-felújítási munkáknak köszönhetően) az egyéb építmények építése ágazat termelése nőtt jelentősen (16,6%-kal), a speciális szaképítésnél viszont közel hasonló nagyságrendű (15,7 százalékpontos) visszaesés következett be.

A korábbi évek teljesítményét jellemző évente több mint 40 ezer lakáshoz képest majd háromnegyedére (kb. 32 ezerre) csökkent a 2009-ben átadott lakások száma. A lakásépítés visszaesése különösen a természetes személyek által épített lakásoknál mutatható ki, a vállalkozók által épített lakásszámban kisebb volt a csökkenés mértéke. A lakásépítési kereslet mérséklődése az épített lakások átlagos alapterületének csökkenésében is megnyilvánult (2001-ben 96,6 m², 2009-ben 88,8 m² volt). A lanyhuló lakásépítési kedv abban is megmutatkozik, hogy az új építési engedélyek száma mintegy 70–60%-a a 2008. évi szintnek.

Az építőipari kereslet további szegmensét a termelőberuházások jelentik. Ezek volumene 2008-ban 1,9, 2009-ben 8,6%-kal csökkent. Az összes beruházáson belül az építési beruházásoknál a visszaesés mértéke ugyan az átlagnál kisebb (4,2%-os) volt, de egyes korábban jelentős építési keresletet generáló ágazatokban a beruházások csökkenése több 10%-ot tett ki (a feldolgozóiparnál például mintegy 15, a szálláshely-szolgáltatásnál több mint 30%-os volt a beruházások csökkenésének éves indexe).

A szolgáltatások alakulása

A szolgáltatások hozzáadott értéke 2008-ban 1,8%, 2009-ben 2,3%-kal mérséklődött. Az EU-27 országaihoz hasonlóan a szolgáltatások teljesítménycsökkenése jóval elmaradt az iparétól. A 2009. évi nagyobb mértékű visszaesést a kereskedelem, a szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás, valamint a szállítás, raktározás, posta, távközlés ágak gyengébb teljesítménye okozta. Az EU-27 országaiban is a szolgáltatásokon belül ezen ágak hozzáadott értéke mérséklődött a legnagyobb mértékben 2009-ben.

A kereskedelem területén a lakossági fogyasztás visszaesésével összhangban következett be a csökkenés 2008-ban, ami 2009-ben még erőteljesebben folytatódott, így a szolgáltatásokon belül a legnagyobb mértékű visszaesés itt jelentkezett. A 2009. évi jelentősebb gyengülést elsősorban a gépjármű- és járműalkatrész-üzletek forgalmának feleződése okozta, ugyanakkor a kiskereskedelmi forgalom is jobban visszaesett, mint 2008-ban. Szintén csökkenés mutatkozott a szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás nemzetgazdasági ágban 2008–2009-ben. A vendéglátás forgalma mindkét évben 5%-ot meghaladó mértékben esett vissza. A szálláshely-szolgáltatáson belül a belfölddivendég- és a külfölddivendég-forgalom egyaránt csökkent, utóbbi nagyobb mértékben. A vendégforgalom visszaesése valamennyi turisztikai régiót jellemezte. A szállítás, raktározás, posta, távközlés teljesítménye a 2008. évi enyhe javulás után 2009-re csökkenésbe fordult a szállítási teljesítmények visszaesése következtében. Különösen az áruszállítási teljesítmények maradtak el az előző évitől, összhangban az ipari termelés csökkenésével, de a személyszállítási teljesítmények is csökkentek.

A pénzügyi szektor teljesítménye 2008 első három negyedében még nőtt, azonban az év utolsó negyedében olyan mértékű visszaesés következett be, ami az éves

teljesítmény csökkenését eredményezte. A 2008. évi teljesítményben meghatározó volt a hitelintézetek által nyújtott szolgáltatások (például új hitelek kihelyezésének), a nettó díj és jutalékeredmény mérséklődése, valamint a működési költségek bevételeknél gyorsabb növekedése. A biztosítók kár- és szolgáltatási kifizetései a díjbevételek növekedési ütemét számottevően meghaladva emelkedtek. Az előző évi alacsony bázis után 2009-ben már kisebb mértékben esett vissza a pénzügyi ág teljesítménye. Az ingatlanügyletek, gazdasági szolgáltatás területén enyhe növekedés mutatkozott 2009-ben, elsősorban a számítástechnikai tevékenység bővülésének köszönhetően.

A közigazgatás, oktatás, egészségügy együttes teljesítménye 2008-ban 2, 2009-ben 1%-kal mérséklődött. A csökkenés ütemének mérséklődését elsősorban a közigazgatásban megjelenő közmunka programban foglalkoztatottak létszámának bővülése, valamint az egészségügyben a költségvetési intézmények hozzáadott értékének kisebb mértékű csökkenése okozta. A magánszektor fokozatos térnyerése volt megfigyelhető az egészségügyi intézmények működtetésében 2008–2009-ben. Az oktatás hozzáadott értéke mindkét évben mérséklődött. 2008-ban a szolgáltatások közül a legnagyobb mértékben, 5,8%-kal – a szórakoztató, kulturális és sporttevékenységek visszaesése következtében – az egyéb közösségi szolgáltatások teljesítménye csökkent, ugyanakkor az alacsony bázis miatt 2009-ben már csak 1%-os volt a mérséklődés üteme.

4. tábla A GDP volumenváltozása az előző évhez képest

Megnevezés	(összehasonlító áron, %)					
	Magyarország			EU-27		
	2007	2008	2009	2007	2008	2009
Termelőágak	1,0	6,2	-14,4	2,2	-0,2	-12,0
Ebből: mezőgazdaság	-21,3	54,3	-17,5	-2,1	3,4	-1,4
ipar	6,0	0,4	-15,9	2,3	-0,6	-16,4
építőipar	-6,7	-3,6	-3,0	3,0	0,1	-1,4
Szolgáltatások	0,6	-1,8	-2,3	3,4	1,4	-1,8
Termékadók egyenlege	2,2	-0,7	-6,3	1,4	-0,8	-0,2
Bruttó hazai termék (GDP)	1,0	0,6	-6,3	2,9	0,8	-4,2

Keresleti tényezők

A lakossági és közösségi fogyasztás

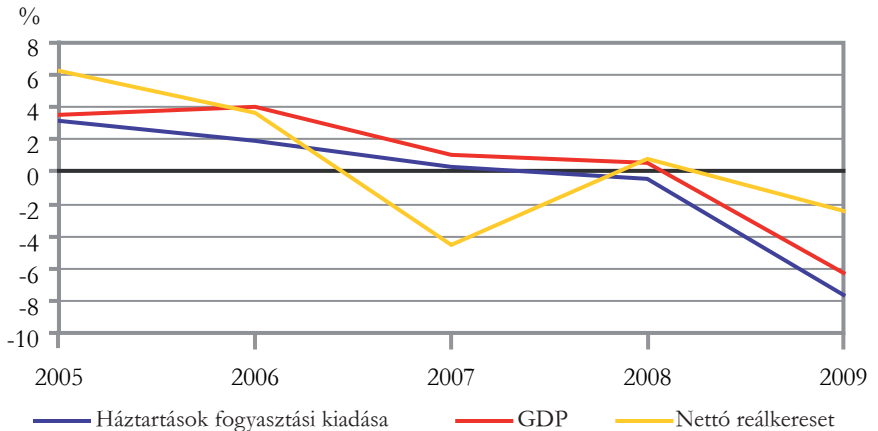
A belföldi kereslet meghatározó tényezője a háztartások fogyasztása. Ez a tétel teszi ki a GDP belföldi felhasználásának mintegy kétharmadát.

A **háztartások végső fogyasztása** – finanszírozási aspektusból – a háztartások fogyasztási kiadásából és a természetbeni társadalmi juttatásokból tevődik össze. A természetbeni társadalmi juttatások a kormányzattól és a háztartásokat segítő nonprofit intézményektől származnak. 2009 folyamán a három összetevő együttes változása nyomán a háztartások végső fogyasztása 6,7%-kal mérséklődött.

A háztartások fogyasztási kiadásai 2008–2009-ben folyamatosan csökkentek. 2009 egészében 7,6%-kal maradt el a háztartások fogyasztási kiadása az előző évitől, egy évvel korábban 0,5%-os volt a csökkenés.

A fogyasztás mérséklődése a világgazdasági válság keresletszűkítő hatására, a kormány megszorító intézkedéseire, valamint a lakosság negatív várakozásaira vezethető vissza. A negyedéves adatok alapján a lakossági fogyasztás volumene 2007 utolsó negyedéve és 2008 harmadik negyedéve közt megközelítőleg stagnált, töréspontot 2008 negyedik negyedéve jelentett. A pénzügyi válság kirobbanásával a fogyasztás hirtelen visszaesett, 2008 negyedik negyedévében az előző év azonos időszakához viszonyítva 4,2%-os csökkenést regisztráltak. A visszaesés 2009-ben folytatódott, az éves alapon mért legnagyobb zuhanás 2009 harmadik negyedévében volt (9,8%). A negyedik negyedévi adat már némi javulást mutatott, ami részben a bázishatással magyarázható.

8. ábra A GDP, a háztartások fogyasztási kiadása és a nettó reálkeresetek változása az előző évhez képest

2009-ben a háztartások fogyasztási kiadásainak átlaga az Európai Unióban 1,7%-kal csökkent. Pár stagnáló ország mellett növekedést kizárólag Lengyelország és Csehország produkált. A visszaesés mértéke a balti államokban volt a legnagyobb.

2009-ben a **természetbeni társadalmi juttatások** (oktatás, egészségügy stb.) jelentős része, közel 88%-a a kormányzattól, a fennmaradó 12% a háztartásokat segítő nonprofit intézményektől származott. 2009-ben a kormányzat által finanszírozott juttatások 3%-kal, a nonprofit intézményektől származók 4,5%-kal csökkentek.

A **közösségi fogyasztás** olyan szolgáltatások igénybevételét jelenti, amiket a teljes közösség vagy annak egy része közösen fogyaszt el. Ilyen például a közigazgatási és a védelmi tevékenység. A közösségi fogyasztás értéke 2009-ben megközelítette a GDP 10%-át, volumene 2008-hoz képest 1%-kal nőtt.

5. tábla

A lakosság végső fogyasztásának volumenváltozása és a GDP-ben képviselt aránya

Megnevezés	Változás az előző évhez képest			(%)
				A GDP-ben képviselt arány (folyó áron)
	2007	2008	2009	
Háztartások fogyasztási kiadása	0,3	-0,5	-7,6	51,4
Természetbeni társadalmi juttatás:				
kormányzattól	-10,0	-1,2	-3,1	11,7
nonprofit szervezetektől	1,7	-0,7	-4,5	1,7
Háztartások végső fogyasztása együtt	-1,6	-0,6	-6,7	64,7
Közösségi fogyasztás	-4,3	-0,3	1,0	9,8
Végső fogyasztás összesen	-2,0	-0,6	-5,7	74,5

Beruházások

A **bruttó állóeszköz-felhalmozás** növekedése 2006 óta lanyhul, 2007-ben és 2008-ban éves szinten stagnált. 2009-ben radikális visszaesés mutatkozott, a bruttó állóeszköz-felhalmozás volumene 6,5%-kal bizonyult kisebbnek az előző évinél. 2009-ben a bruttó állóeszköz-felhalmozás GDP-hez viszonyított aránya Magyarországon mintegy 21% volt, hasonló az EU-27 átlagához.

A bruttó állóeszköz-felhalmozás túlnyomó részét (mintegy 90%-át) a **beruházások** teszik ki. 2009-ben a beruházások teljesítményértéke folyó áron 4504 milliárd forint (2008-ban ez az érték 4792 milliárd forint) volt. 2009-ben a nemzetgazdasági beruházások volumene 8,6%-kal volt kisebb a 2008. évinél. Az év folyamán a legnagyobb visszaesést az utolsó negyedévben regisztrálták, ekkor 11%-kal kevesebbet ruháztak be a gazdasági szereplők, mint az előző év azonos időszakában. Ugyanekkor a nemzetgazdasági beruházások az előző negyedévhez képest a szezonálisan kiigazított volumenindexek szerint 1,3%-kal mérséklődtek. A beruházások összetételében a gép- és berendezésfejlesztések éves szinten 14, az építési beruházások 4,2%-kal csökkentek.

2009-ben a 19 nemzetgazdasági ág közül 15 ágban csökkent a beruházások volumene. A legnagyobb súlyú nemzetgazdasági ágak közül a leginkább a **feldolgozóipar** beruházásai estek vissza: mintegy 15,2%-kal. A legnagyobb mértékben a gumi-, műanyag, nem fém ásványi termék beruházásai maradtak el az előző évitől, azonban a gyógyszerés és a járműgyártásban, valamint az egyéb feldolgozóipar alágakban nőttek a beruházások. A lakásépítések második félévi erőteljesebb visszaesésének eredményeképpen az **ingatlanügyletek** nemzetgazdasági ág beruházásainak volumene 5,4%-kal csökkent az előző évihez képest.

6. tábla

Néhány kiemelt gazdasági terület beruházásának változása és részesedése az összes beruházásból

Megnevezés	(%)				
	Változás az előző évhez képest			Megoszlás	
	2007	2008	2009	2008	2009
A nemzetgazdaság összes beruházása	0,3	-0,3	-8,6	100,0	100,0
Ebből:					
mezőgazdaság	-10,8	24,4	7,0	4,8	5,6
feldolgozóipar	23,9	-3,6	-15,2	22,1	20,2
szállítás	-1,7	-6,0	8,3	14,8	17,5
ingatlanügyletek	-0,6	-1,5	-5,4	21,1	21,8
közigazgatás, védelem	-31,2	-28,1	-14,7	3,7	3,5
oktatás	-13,4	-13,8	13,3	1,6	1,6
egészségügy	-12,3	-2,1	-17,6	1,6	2,0
egyéb közösségi szolgáltatás	-3,2	-11,6	-6,5	0,5	0,6

A **szállítás, raktározás** ág beruházásai 8,3%-al emelkedtek, elsősorban az út- és autópálya-építések, valamint a vasút- és metróberuházások eredményeképpen. Nőtték a beruházások az **oktatás** nemzetgazdasági ágban (13,3%) az alap- és felsőfokú oktatásban megvalósuló intézménybővítéseknek, felújításoknak köszönhetően. Az **energiaipar** beruházásainak növekedését (8,1%) a villamosenergia-termelés jelentős gépberuházásai eredményezték. A **mezőgazdaság** nemzetgazdasági ág 7%-os növekedését főként a gépberuházásokat elősegítő központi támogatások ösztönözték.

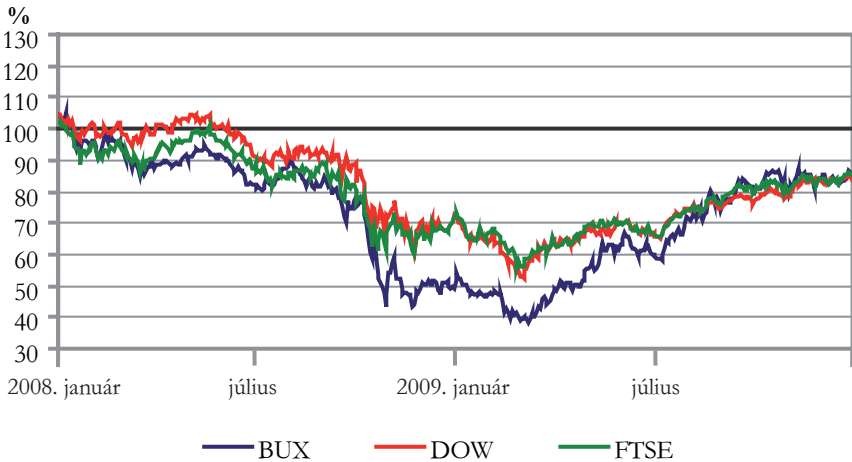
3. Pénzügyi folyamatok

Monetáris folyamatok

A 2007-ben felszínre kerülő amerikai jelzálogpiaci problémák jelentős feszültségeket okoztak a globális pénzügyi rendszerben. A bankok egymás közötti bizalmatlansága 2008-ban fokozatosan növekedett, a világ egyik legnagyobb bankjának számon tartott Lehman Brothers csődje után érte el csúcspontját. A bankközi hitelpiacok befagytak, a likviditáshiány általánossá vált. 2009 folyamán a feszültség fokozatosan csökkent, a bankközi bizalom az év végére visszatért a 2008. augusztusi szintre. A kockázatvállalási hajlandóság megengedése, illetve a romló reálgazdasági kilátások jellemzően az eszközárak csökkenését vonták maguk után. A tőzsdeindexek 2008 ősztől zuhanni kezdtek, majd alacsony szinten stabilizálódni látszóttak. 2009 márciusában ismét megingott a befektetői hangulat, emiatt többéves mélypontra süllyedtek az indexek. Ezután azonban jelentős volt az élénkülés, ami egyrészt a javuló reálgazdasági kilátásokkal, másrészt a piacra kerülő többletlikviditással, annak ár-felhajtó hatásával magyarázható. A tőzsdei árfolyam-növekedés 2009 hátralévő időszakában kitartott, azonban kisebb-nagyobb megingások továbbra is jelentkeztek az idősorokban.

9. ábra

Tőzsdei indexek (2007. január=100)

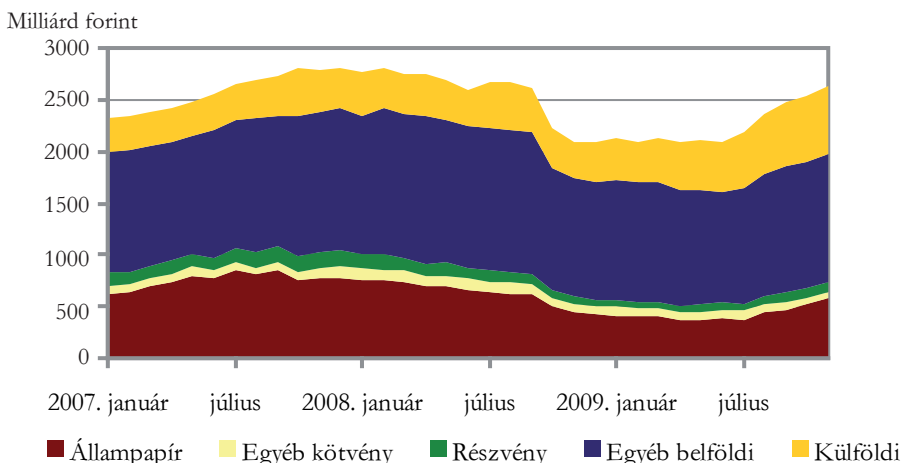

Összességében a 2008. évet valamennyi fontosabb részvényindex negatív szaldóval zárta. A BUX 52,9%-kal volt alacsonyabb az előző évinél. A 2009. évet – részben az alacsony bázisnak, részben a javuló reálgazdasági kilátásoknak és likviditásnak, valamint a növekvő kockázatvállalási hajlandóságnak köszönhetően – a jelentősebb börzék pozitív szaldóval zárták. A BUX 73,4%-kal zárt magasabban 2009. december utolsó kereskedési napján, mint egy évvel korábban. A kétéves hozam a világ szinte minden fontos

tőzsdeindexe esetén nulla alatt áll. A BUX az átlagnál kisebb mértékben, 18,38%-kal értékelődött le 2009. decemberben 2007 azonos időszakához képest.

A tőzsdei folyamatokat, illetve az eszközárak alakulását jól tükrözi a befektetési alapok hó végi nettó eszközértéke is. A 2007-ben megfigyelhető növekedés 2008-ban megtorpant, szeptemberről októberre 15%-kal zuhant a mutató, elsősorban a kötvények másodpiaci árfolyamának, illetve a részvényárak esésének következtében. A nettó eszközérték ezután stabilizálódott, majd 2009 második felében ismét emelkedni kezdett. Összességében az előző év azonos időszakához képest 2008 decemberében 26,57%-kal csökkent a nyílt végű befektetési alapok hó végi eszközértéke, 2009 decemberében viszont 31,58%-kal emelkedett. 2009 decemberében a 2007. decemberi értékhez viszonyítva a mutató 2,81%-kal állt alacsonyabban.

10. ábra A nyílt végű befektetési alapok hó végi nettó eszközértéke

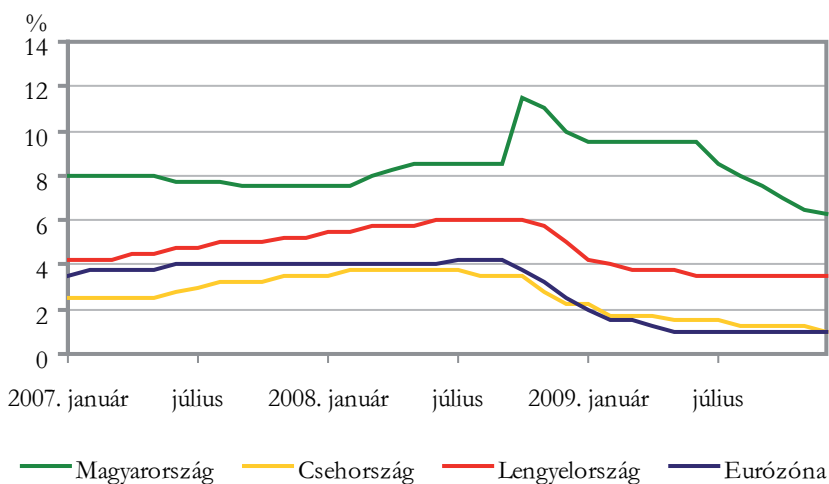

A visegrádi térség devizáinak árfolyama az elmúlt két évben nagy változékonyságot mutatott. A hazai deviza szórását az is felerősítette, hogy 2008 februárjától a Magyar Nemzeti Bank és a kormány eltörölte a forint euróval szembeni árfolyamának 30%-os ingadozási sávját, így a hazai fizetőeszköz szabadon mozoghat. 2008 első felében jelentősen erősödtek a térségi devizák, amit a magas kamatkülönbség, illetve a térség javuló befektetői megítélése hajtott. A forint nyáron átlépte a korábbi erős sávszélet, majd szeptemberben, a Lehman Brothers csődje után a többi térségi devizával együtt gyengülni kezdett. A folyamatot felerősítette a forint ellen indított spekulatív támadás is. Bár a piacok 2009 elején stabilizálódni látszódtak, márciusban a kockázatvállalási hajlandóság mélypontra zuhant, a térségi devizák pedig 10–15%-kal ismét leértékelődtek, így történelmi mélypontra süllyedt a forint euróval szembeni árfolyama. 2009 második negyedétől a hazai eszközök jelentős kamatfelára és a növekvő kockázatvállalási hajlandóság hatására a forint a lengyel zlotyval és a cseh koronával együtt erősödni kezdett, ez a tendencia kisebb-na-

gyobb megszakításokkal novemberig folytatódott. Az év utolsó két hónapjában a dubai és a görög pénzügyi problémák hatására enyhe nominális leértékelődés volt tapasztalható. A 2007. évi átlagos, euróval szembeni árfolyam 251,31 forint volt, ami 2008-ra sem változott érdemben (251,25), azonban a 2008. végi 264,78 forint/euró árfolyam már jelzi, hogy az év második felében jelentős volt a gyengülés. 2009 átlagos árfolyama (280,58) megközelítőleg 11,5%-kal gyengébb, mint az egy évvel korábbi, illetve a 2007. évi szint.

A jegybanki alapkamat alakulását elsősorban az inflációs és reálgazdasági kilátások határozták meg. A 2008 első felében tett szigorítások okaként a jegybankok az inflációs kockázatokat jelölték meg. Ezt követően a gazdasági válság kiszélesedésével a gazdasági aktivitás visszaesésének lassítására, illetve a recesszió időtartamának csökkentésére a nagyobb jegybankok enyhítettek a monetáris kondíciókon, azaz csökkentették az irányadó rátát, és pótlólagos forrásokat biztosítottak a bankok számára. A magyar alapkamat ezzel szemben 2008 októberében (300 bázisponttal) 11,5%-ra ugrott. A szigorítás elsősorban a gyors tőke kivonás megakadályozását szolgálta, illetve megdrágította a forint elleni spekulációt. A Monetáris Tanács ezután félszázalékos lépésközökkel 2009 januárjára 9,5%-ra mérsékelte az irányadó rátát, azonban a pénzügyi turbulenciák (jelentős tőke kivonás és a forint nominális leértékelődése) hatására a kamatcsökkentési ciklus megakadt. Az enyhítések sorozata 2009 júliusában folytatódott, tekintettel a pénzpiaci környezet stabilizálódására, így decemberre az irányadó ráta 6,25%-ra süllyedt.

11. ábra Az alapkamat alakulása a visegrádi országokban és az eurózónában

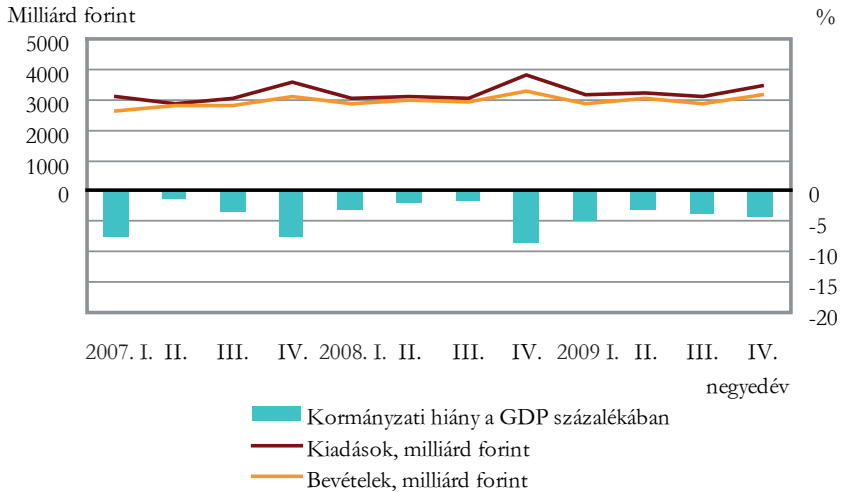
Fiskális folyamatok

A magyar államháztartás ún. „maastrichti hiánya” 2009-ben 1056 milliárd forint, a GDP 4%-a volt. Az EU-tagság óta először fordult elő, hogy a hiány az EU-27 átlaga (6,8%) alá került. Magyarország a 2006–2007. évi utolsó helyről 2009-re a 10. helyre lépett előre a

költségvetési hiány szerinti rangsorban. Az Európai Unióban 2009-ben – példa nélküli módon – mind a 27 országban deficit volt a költségvetés. A pénzügyi válságot követő gazdasági válság hatására két ország kivételével mindenhol romlott a költségvetés helyzete, sok országban jelentős volt a romlás 2009-ben. Az EU-27 átlagában a költségvetési hiány egy év alatt megháromszorozódott. 2009-ben a legnagyobb hiányt Írországban (14,3%), Görögországban (13,6%), Nagy-Britanniában (11,5%) és Spanyolországban (11,2%) regisztrálták.

Hazánkban az államháztartás **ESA95 szerinti hiánya** 2008–2009-ben – a 2002–2006. évek romlása után – jelentősen javult: 2009-ben az előzetes adatok szerint 1035 milliárd forint volt, a GDP 4,0%-a; a 2008. évihez képest 30 milliárd forinttal, GDP-arányosan 0,2 százalékponttal lett magasabb. A bázisidőszaknál nagyobb hiány kialakulása azzal magyarázható, hogy a bevételek valamelyest nagyobb mértékben mérséklődtek, mint a kiadások.

12. ábra A kormányzati szektor bevételei, kiadásai és hiánya

A nemzeti számlák rendszere (ESA95) módszertani előírásai alapján összeállított adatok szerint 2009-ben a kormányzati szektor bevétele 11 949,5 milliárd forint, kiadása 12 984,5 milliárd forint volt.

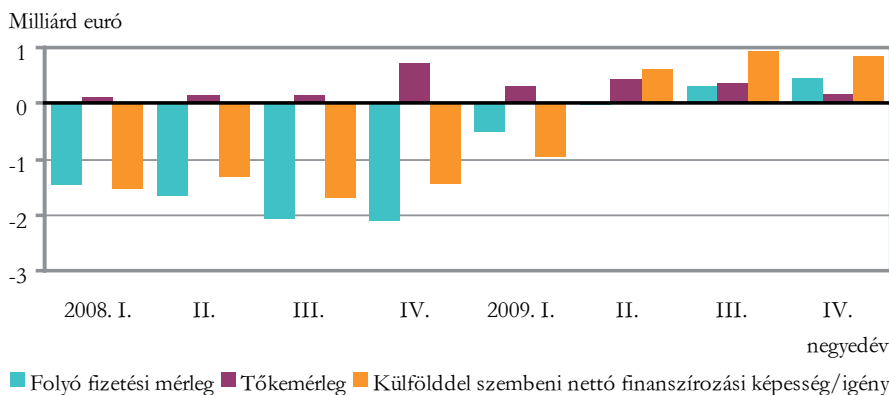
A bevételek a 2008. évi 6%-os növekedést követően 2009-ben 0,9%-kal csökkentek. Nöttek ugyanakkor a termelési és az importadók (2,6%), ezen belül az áfabefizetések (8,0%), ami elsősorban az adókulcs július 1-jei emelésére vezethető vissza. A jövedelemadó-bevételek és a társadalombiztosítási hozzájárulások erőteljesen csökkentek (9,1, illetve 7,3%-kal).

A kiadások a 2008. évi 3%-os növekedést követően 2009-ben kismértékben, 0,6%-kal mérséklődtek. Dinamikusan nőttek viszont a kiadásokon belül a kamatkidadások (10,4%) és a dologi kiadások (folyó termelőfelhasználás, 4,1%); ellenben a felhalmozási kiadások és a munkavállalói jövedelmek visszaestek (7,7, illetve 4,9%-kal). A pénzügyi társadalmi juttatások enyhén, 0,3%-kal csökkentek.

A válság közepette eredményes volt az államháztartás, költségvetés és a külső egyensúly javítása, a hiány alacsony szinten alakult. 2009-ben az **államháztartás pénzforgalmi hiánya** 986 milliárd forint volt, a GDP 3,8%-a.

13. ábra

A fizetési mérleg és a külső finanszírozás (szezonálisan kiigazított adatok)

A **nemzetgazdaság nettó adósságállománya** 2009 végén 51,9 milliárd euró volt, a GDP 53,9%-a, némileg kisebb, mint a 2008. évi 54,8 milliárd, a GDP 54,5%-a.³ Ezen belül az államháztartás és az MNB együttes adóssága alig 0,5 milliárd euróval több az egy évvel korábbinál, így 2009-ben 14,8 milliárd euró volt. A magánszektor adósságállománya viszont több mint 3 milliárd euróval, 37,1 milliárd euróra csökkent 2009-ben 2008-hoz képest.

Az **államadósság** a 2008. évi 72,9%-ról 2009-re 78,3%-ra emelkedett. Az EU-tagországok közül továbbra is a 4. legmagasabb hiányt regisztráltak Magyarországon – Olaszország (115,8%), Görögország (115,1%) és Belgium (96,7%) után –, ugyanakkor több ország (Franciaország, Portugália és Németország) 2009-ben nagyon megközelítette a magyar GDP-arányos adósságszintet.

³ A forintban számolt állományadatok alapján.

4. Külgazdasági folyamatok

A válság az áruk és szolgáltatások külkereskedelmét is érzékenyen érintette, bár a forgalom csökkenése a termékek esetében volt nagyobb. A gazdaságok összefonódása, a termékek széles körére kiterjedő beszállítói kapcsolatok miatt a visszaesés minden régióban és egyidejűleg következett be. A régiók közötti kereskedelem kisebb, a régiókon belül – a gazdaságok szorosabb kapcsolatainak következtében – nagyobb mértékben esett vissza.

Az áruk és szolgáltatások globális exportja a világ GDP-jének körülbelül 30%-át tette ki 2008-ban. Az Egyesült Államokban az exporthányad 13, Japánban 18, az Európai Unióban 41% volt, Magyarországon elérte a 82%-ot. A válság hatására a legtöbb országban az exporthányad néhány százalékponttal csökkent, hazánkban 4%-kal mérséklődött.⁴

Külkereskedelmi termékg forgalom

A 2001. évi enyhe recesszió után a világkereskedelem növekedése tartós és erőteljes volt, ám 2008 első három negyedévében a dinamika már láthatóan lassult. Ezt követően a visszaesés legalább egy féléven keresztül tartott, és 2009 első negyedét érintette leginkább. A második negyedétől már megjelentek a kilábalás először halvány, majd egyre élesebb körvonalai. 2009-ben a kereskedelem 75 év óta nem tapasztalt mértékben zuhant. Az átlagáraknak a válságra jellemző csökkenése következtében a forgalom értéke nagyobb mértékben esett vissza, mint a volumene.

A hitelkínálat szűkülésére, a kölcsönfelvételek feltételeinek szigorodására és a bizonytalanságok növekedésére a vállalkozások és a háztartások a beruházások, illetve a fogyasztás visszafogásával reagáltak. Ez a gépek és a szállítóeszközök forgalmát érintette a legerősebben, másodlagos hatásként az energiahordozók kereskedelme és árai is csökkentek. A visszaesés más termékcsoportokat (például vas- és acéltermékek, híradástechnikai alkatrészek) is elért, exportjuk meredeken zuhant. A válság a gyógyszerekre és a ruházati termékek forgalmára hatott a legkevésbé.

Az **Európai Unió** kivételének euróban kifejezett értéke 2009-ben 16, a behozatalé 23%-kal maradt el a megelőző évitől. Az exportban a gépek, valamint a nyersanyagok és energiahordozók az átlagosnál erősebben, a feldolgozott termékek kevésbé estek vissza. A nyersanyagok és energiahordozók importja kétharmadára csökkent. A közösség 2005–2008 között egyre növekvő deficitet produkált, a 2008. évi, rekord mértékű, 258 milliárd eurót elérő passzívuma 2009-ben 153 milliárd euróval javult.⁵

Bár 2008-ban **Magyarország** külforgalmának volumene több mint 4%-kal növekedett, az utolsó negyedétől – az erős külső dekonjunktúra következtében – drasztikusan

⁴ Forrás: WTO: International Trade Statistics 2010 PRESS RELEASES 26 March 2010 www.wto.org/english/news_e/pres10_e/pr598_e.htm

⁵ Forrás: Eurostat Euro area external trade deficit 8.9 bn euro 2010 PRESS RELEASES 18 March 2010 ep.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/6-18032010-AP/EN/6-18032010-AP-EN.PDF

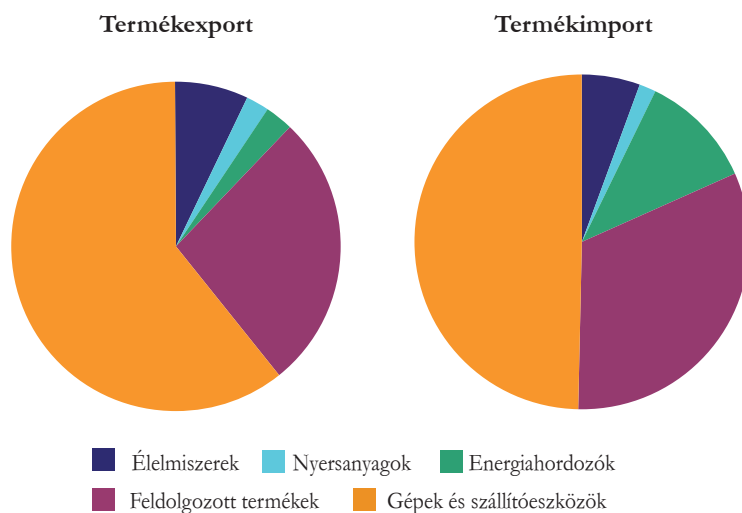
csökkenni kezdett. 2009-ben a magyar árukivitel volumene 12, a behozatalé 17%-kal mérséklődött. Az export visszaesésének üteme januárban volt a legnagyobb, az importé áprilisban érte el mélypontját (mindkét esetben közel 30%). A külkereskedelmi termékforgalom visszaesése 2009 májusa óta fokozatosan csökkent, és az utolsó két hónapban a volumen meghaladta az előző évi alacsony bázist.

Az export és import eltérő (forintban mért) árszínvonal-változásának következtében 2008-ban a cserearány 1,7%-kal romlott, a következő évben viszont hasonló mértékben javult.

A külkereskedelem áruszerkezete

Az export áruszerkezete 2009-ben nem változott az előző évihez képest: a **gépek és szállítóeszközök** részesedése 60%, a **feldolgozott termékek**é 27%, az **élelmiszerek**é 7% körüli maradt.

14. ábra A termékexport és a termékimport áruszerkezete, 2009

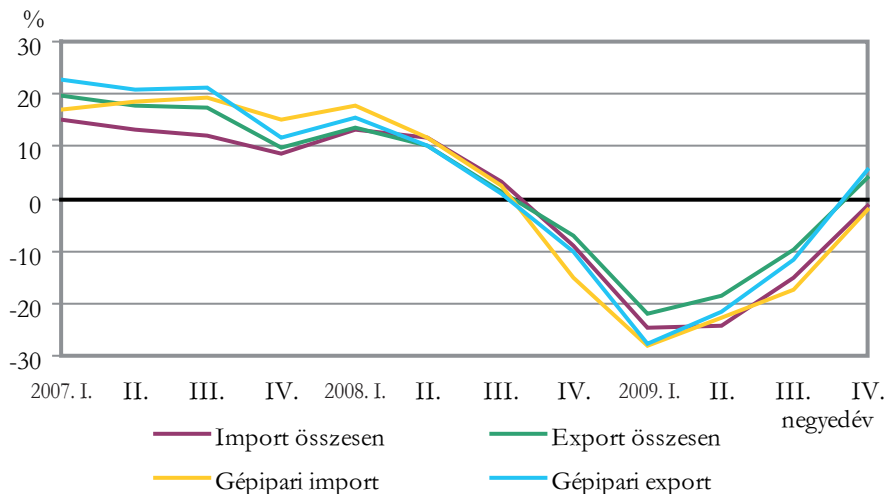
Az import áruszerkezetében kismértékű arányeltolódás történt: a **gépek és szállítóeszközök** részesedése 49-ről 50%-ra, az **élelmiszereké** 5-ről 6%-ra nőtt. A **feldolgozott termékek** 32% körüli részaránya megmaradt, az **energiahordozóké** 13-ról 11%-ra csökkent.

A külpiacon szűkülése minden árucsoportot érintett. A legjelentősebb visszaesést a **gépek és szállítóeszközök** árucsoport szenvedte el. A 2008 első félévét jellemző kétszámjegyű volumennövekedés a harmadik negyedévben megtört, majd e termékkel kereskedelme mélyrepülésbe kezdett. A 2009. első negyedévi csaknem 30%-os kiviteli és behozatali forgalomcsökkenés később fokozatosan mérséklődött, a gépexport novem-

bertől, az import decembertől kissé meghaladta az alacsony bázisidőszaki szintet. Az év egészében az árufőcsoport kivitele 15, a behozatal 18%-kal csökkent.

15. ábra

A külkereskedelmi termékforgalom, valamint a gépipari export és import volumenváltozása (az előző év azonos időszakához képest)

Az árufőcsoporton belül a közúti járművek importjának csökkenése 2008 második felében néhány hónappal megelőzte az exportét, mivel a hazai kereskedőcégek a behozatal visszafogásával gyorsabban reagáltak a belföldi kereslet lanyhulására. 2009-ben e termékkör forgalma esett vissza a legnagyobb mértékben. A kivitel volumene a bázis szint kétharmadára, a behozatalé közel felére csökkent. Ezzel szemben 2009 decemberében az export már némileg nőtt, az import visszaesése jelentősen mérséklődött. A villamos gép, készülék és műszer termékek gépkocsivásárlásokkal is összefüggő kereskedelme némi fáziskéséssel követte az előző árucsoportnál tapasztalt folyamatokat, 2009-ben az import volumene csupán 9, az exporté 14%-kal csökkent. Az árufőcsoportban meghatározó arányt képviselő híradás-technikai, hangrögzítő és -lejátszó készülékek 2008 első félévét jellemző dinamikus növekedése a harmadik negyedévben megakadt, majd a forgalom jelentősen visszaesett. A televíziók és mobiltelefonok magyarországi összeszerelésének felfutása miatt 2009 második félévétől a forgalom már több mint 20%-kal bővült.

Külkereskedelmünk második legnagyobb részarányú árufőcsoportja, a **feldolgozott termékek** forgalmának alakulása a gépek és szállítóeszközökhöz hasonló tendenciát mutatott 2008–2009 során. A 2008-as 4–5%-os bővüléssel szemben a 2009. évi kivitel volumene 9, a behozatalé 16%-kal csökkent. Az építő- és autópipari kereslet szűkülésének következményeképp a vas és acél forgalmának 2008 utolsó negyedévével kezdődő visszaesése 2009-ben is folytatódott, az export volumene 30%-ot meghaladóan, az importé 40%-kal csökkent. A válság által kevésbé érintett gyógyszerek és gyógyszerészeti termékek kereskedelmének volumene a bázis évi dinamikus növekedést követően 2009-ben nem változott.

Az **energiahordozók** importvolumene 2008-ban 30%-os árszintnövekedés mellett is közel 9%-kal bővült, 2009-ben viszont az árak 12%-os mérséklődése ellenére 17%-kal csökkent. Energiamérlegünk 2009-ben 402 milliárd forinttal javult, alapvetően a belföldi kereslet általános visszaesésének következményeként. A mérleghiány 1266 milliárd forintot tett ki. Az energiahordozók importjának közel felét kitevő kőolaj és kőolajtermékek behozatala az első félévben 26%-kal csökkent, a második félévben azonban enyhe volumennövekedést mértünk a bázisidőszakhoz képest. A természetes és mesterséges gázok importja januártól júliusig átlagosan 50%-kal maradt el az előző év azonos időszakitól. A csökkenést az augusztusi és szeptemberi készletezés törte meg, 2009 egészében a behozatal volumene 32%-kal kevesebb volt az előző évinél.

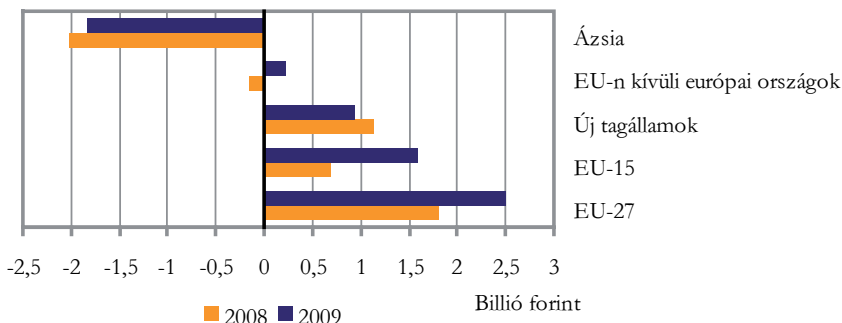
Az általánostól eltérő, „fordított” tendencia érvényesült az **élelmiszerek, italok, dohánytermékek** áruфócsoportban, ahol a válság hatása kevésbé volt érzékelhető. A gabonafélék 2008. évi rekordtermésének köszönhetően az export volumene 2009 második feléig növekedett. A 2009 további részében bekövetkezett csökkenés miatt a forgalom összességében nem változott. A hús és húskészítmény kivitele mindkét évben emelkedett, a zöldségféle és gyümölcs exportja ellentétesen változott (2008-ban nőtt, 2009-ben csökkent). Az áruфócsoport importvolumene az előző évi csaknem 10%-os bővülés után mind a négy negyedévben csökkent, éves átlagban 7%-kal. A bázisévben az állati takarmány behozatala átlag feletti, a zöldségféle és gyümölcsé átlag alatti mértékben növekedett. 2009-ben mindkét termékcsoport importja jelentősen mérséklődött.

Termékforgalmi mérleg

2009-ben a behozatal csökkenése jelentősen meghaladta a kivitelét, így áruфorgalmi mérlegünk egyenlege (a 2008. évi 63 milliárd forint deficittel szemben) 1125 milliárd forint többlettel zárt.

Az **Európai Unió** tagországaival folytatott kereskedelem aktívuma a 2008. évi 213 milliárd forint javulást követően 2009-ben további 690 milliárd forinttal emelkedett.

16. ábra A külkereskedelmi termékforgalom egyenlege

Az EU-15 országaival lebonyolított kereskedelmünk pozitív egyenlege 2008-ban nem változott, majd a következő évben több mint kétszeresére nőtt, elsősorban a feldolgozott termékek, valamint a gépek és szállítóeszközök árucsoportban. Az egyenleg holland, német és brit relációban javult a legjelentősebben. Ezzel ellentétben az új tagállamok viszonylatában az aktívum a 2008. évi 219 milliárd forint javulást követően közel ugyanilyen mértékben csökkent 2009-ben, jellemzően az előzőekben említett meghatározó árucsoportokban. A legnagyobb egyenlegromlás Romániával, Bulgáriával és Szlovákiával szemben következett be.

Az **unió kívüli országokkal** szemben felhalmozott deficit 2008-ban 246 milliárd forinttal nőtt, 2009-ben pedig a továbbra is passzív egyenleg csaknem 500 milliárd forinttal javult. Az unió kívüli európai országokkal folytatott külkereskedelmünk egyenlegének változása hasonló tendenciát mutatott: összességében a 2009. évi aktívum 115 milliárd forinttal volt kedvezőbb a két évvel korábnál. E relációban az egyik fő partnerünkkel, Oroszországgal regisztrált egyenleg javult a legnagyobb mértékben 2009-ben, elsősorban az energiahordozók behozatalának visszaesése következtében. Az ázsiai országok viszonylatában mért passzívumunk a bázisévben 117 milliárd forinttal, a következőben csaknem 180 milliárd forinttal mérséklődött. A mérleg javulása az elektronikai alkatrészek és részegységek forgalomcsökkenése miatt Kínával, Tajvannal és Japánnal szemben volt számottevő.

Szolgáltatás-külkereskedelem

A szolgáltatás szektor kibocsátása a fejlett országokban jelentősen hozzájárul a nemzeti jövedelem gyarapodásához. A világgazdasági válság 2008 harmadik negyedétől ebbe a szektorba is begyűrűzött, és a szolgáltatások külkereskedelmében jelentős visszaesést okozott, területenként eltérő mértékben. A szolgáltatásforgalom korábbi években tapasztalt dinamikus növekedése 2008-ban némileg lelassult, 2009-ben viszont már két-számjegyű volt a dollárban mért csökkenés.⁶

7. tábla A világgazdaság szolgáltatásexportja főbb csoportonként

Megnevezés	Érték, milliárd dollár	Éves változás, %		
		2009	2007	2008
Szolgáltatások összesen	3 312	20	12	-13
Szállítás	704	20	16	-21
Turizmus	854	15	11	-11
Üzleti szolgáltatások	1 754	23	12	-10

Forrás: WTO.

⁶ Forrás: International Trade in Services 2009, 115-120.o. http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2009_e/its2009_e.pdf

A szolgáltatások három fő csoportjában – szállítás, turizmus, üzleti szolgáltatások – ugyanaz a tendencia érvényesült. 2008 I–III. negyedévében az export globálisan még ötödével nőtt, azonban a IV. negyedévben már visszaesés mutatkozott az előző év azonos időszakához képest. A recesszió a szolgáltatások közül a szállítást – azon belül is a tengeri **szállítást** – érintette leginkább az árukereskedelemmel való szoros kapcsolata miatt. A **turizmus**export 2009. évi 11%-os csökkenésében szerepet játszott a H1N1 vírus terjedése is. A korábban dinamikusan bővülő üzleti **szolgáltatások** visszaesésére nagy hatással volt a nemzetközi hitelezés pénzügyi pánik miatti befagyása, ezzel együtt a pénzügyi szolgáltatásokból származó bevételek csökkenése. Ennek hatására a szolgáltatáscsoport exportja 2009-ben tizedével csökkent.

Hazánkban a gazdasági válság kevésbé sújtotta a szolgáltatások külkereskedelmét, mint a termékforgalmat, illetve a visszaesés fáziskéséssel kezdődött. Először az árukereskedelemhez szorosan kötődő szállítási szektor, majd az üzleti szolgáltatások bevételei és kiadásai csökkentek, végül fél évet követően a turizmus dinamikus növekedése is megtorpant.

A vizsgált időszakban tapasztalt árfolyamhatás miatt – 2009-ben a forint az euróhoz viszonyítva 12, a dollárhoz képest 18%-kal értékelődött le – az euróban számított adatok realisabban mutatják a folyamatok alakulását.

8. tábla A szolgáltatás-külkereskedelem összefoglaló adatai

(folyó áron)

Szolgáltatás-kategória	Export			Import		
	érték, milliárd forint	előző év = 100,0	megoszlás, %	érték, milliárd forint	előző év = 100,0	megoszlás, %
2008						
Turizmus	4 101	118,8	30,4	2 740	127,5	21,9
Szállítás	2 816	110,2	20,9	2 076	110,7	16,6
Üzleti és kormányzati	6 575	101,6	48,7	7 667	107,1	61,4
Összesen	13 492	108,1	100,0	12 483	111,6	100,0
2009						
Turizmus	4 080	99,5	31,7	2 608	95,2	23,1
Szállítás	2 511	89,2	19,5	1 780	85,7	15,7
Üzleti és kormányzati	6 261	95,2	48,7	6 923	90,3	61,2
Összesen	12 852	95,3	100,0	11 311	90,6	100,0

A 2008-ban regisztrált 8%-os export- és 12%-os importbővülést követően 2009-ben a szolgáltatás-külkereskedelem teljes bevétele 12 852 millió euró (3598 milliárd forint), kiadása 11 311 millió euró (3171 milliárd forint) volt, ez 5, illetve 9%-os visszaesést jelent az előző évihez képest. A forgalom aktívuma – a turizmus és az üzleti szolgáltatások egyenlegjavulásának köszönhetően – 532 millió euróval emelkedett, ami csak néhány új EU-tagállamra jellemző.

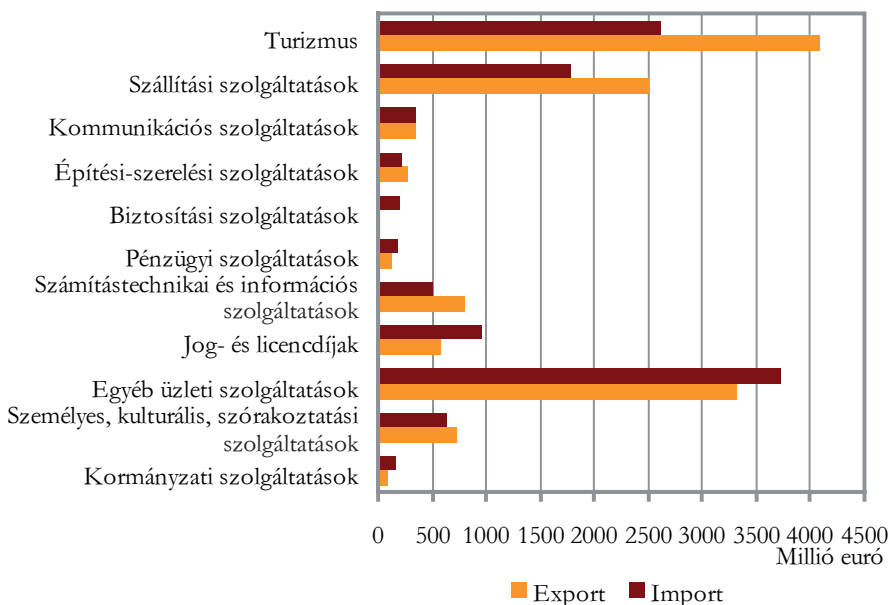
A **turizmus** 2008-ban tapasztalt dinamikus növekedése után az export 2009-ben stagnált, az import 5%-kal visszaesett. A szokásos szezonális ingadozásokon túl az adatokból az is kitűnik, hogy 2009-ben már a főszezonnak számító második és harmadik negyedévben sem növekedett a forgalom a megszokott dinamikával. A külföldi költést a legnagyobb mértékben a Horvátországban nyaraló családok csökkenő száma és kiadásai mérsékeltek, de más relációkba is kevesebb magyar turista utazott. A hazánkba látogató külföldiek száma és az itt töltött vendégéjszakák adatai is csökkentek, kivételt az osztrák reláció képezett, a határ menti egészségturizmusnak köszönhetően. A takarékosági intézkedések miatt a konferenciaturizmus is jelentősen visszaesett, az üzleti és gyógykezelési célú utazások bevétele sem érte el a 2008. évi szintet.

A **szállítási szolgáltatásoknál** a 2008. évi növekvő trend 2009-ben megfordult, mindkét forgalmi irányban kétszámjegyű volt a csökkenés; az euróban mért forgalom a 2007. évi szint alá esett. A termékforgalom csökkenéséből adódóan 2009-ben már nem csak a szűkebb értelemben vett áruszállítások mérséklődtek jelentősen, hanem ezt meghaladó mértékben az egyéb kiegészítő szállítási szolgáltatások is (szállítmányozás, raktározás, csomagolás, egyéb logisztikai szolgáltatások). Ez utóbbiak bevételei és kiadásai egyaránt negyedével maradtak el az előző évitől. A közúti szállítási szolgáltatások mindkét forgalmi irányban 14%-kal csökkentek, ezen belül az új tagországokból származó bevételek – főként román és szlovák viszonylatban – számottevően visszaestek. A szolgáltatáscsoport forgalmának kétötödét képviselő légi szállítás exportja kevésbé, csupán 4%-kal csökkent, ami az új relációkban indított (olasz, román és bolgár) légi személyszállítási tevékenység felfutásának köszönhető.

Az **üzleti és kormányzati szolgáltatásokon** belül a gazdasági válság elsősorban a termeléssel és árukereskedelemmel összefüggő szolgáltatásokat, így a jog- és licenccéjakat, a re-exportot, a K+F tevékenységet, a vállalatcsoporton belüli máshova nem sorolt szolgáltatásokat érintette. A szolgáltatáscsoport bevételei és kiadásai 2008-ban még kismértékű emelkedést mutattak, 2009-ben azonban a forgalom már 5, illetve 10%-kal visszaesett. Az exportban közel azonos részarányt képviselő számítástechnikai és információs, valamint az audiovizuális szolgáltatások mérsékelten (3, illetve 7%) bővültek.

Az üzleti szolgáltatások importja 2009-ben fokozatosan csökkent, ennek mértéke a negyedik negyedévben elérte a 19%-ot. Ezt főként a meghatározó részarányt képviselő jog- és licenccéjak év végi 42%-os, termelésáthelyezéssel összefüggő zuhanása okozta. Az év során a kisebb jelentőségű építési-szerelési szolgáltatások 26, a pénzügyi szolgáltatások 16%-kal csökkentek. Az utóbbit részben az magyarázza, hogy a bázisadatban szerepelnek a 2008 végén az IMF-től és a Világbanktól felvett hitelekhez kapcsolódó jutalékok.

17. ábra A szolgáltatások forgalma szolgáltatáscsoportok szerint, 2009

Fizetési mérleg

Az MNB **fizetési mérleg** adatai alapján 2009-ben a külfölddel szemben fennálló finanszírozási képesség (a folyó fizetési mérleg és a tőkemérleg együttes egyenlege) az előző évi 6477 millió euró hiánnyal ellentétben 1447 millió euró (399,3 milliárd forint) többletet mutatott. A szezonális hatások kiszűrésével a finanszírozási képesség a GDP 1,57%-a, 1465 millió euró volt.

A külfölddel szemben fennálló finanszírozási hiány 2009 I. negyedévében már a megelőző időszakokhoz képest is jelentősen csökkent, majd a tendenciát folytatva finanszírozási képesség, azaz többlet mutatkozott.

A **folyó fizetési mérleg** 1992 óta először mutat pozitív egyenleget, ez összességében 186 millió euró (44,1 milliárd forint) volt. Ezzel szemben 2008-ban még 7504 millió eurós hiányt regisztrált az MNB.

A 2009. évi reálfolyamatok változásával összhangban az áruk és szolgáltatások egyenlege (5486 millió euró) a folyó fizetések aktív tételévé vált. Ennek oka, hogy külkereskedelmünk ugyan megtorpant, azonban az import nagyobb mértékben csökkent, mint az export, miáltal egyenlegük előjelet váltott. Az egy évvel korábbi adatok 64 millió euró áruforgalmi hiányt és 960 millió euró szolgáltatási többletet mutattak, 2009-ben pedig 4012 millió euró volt az áruk és 1474 millió euró a szolgáltatások aktívuma.

A 2009. évi előzetes fizetési mérleg alapján a tulajdonosi jövedelmek passzívuma 6330 millió euró volt, ami 9107 millió euró külföldnek fizetett, valamint 2777 millió euró külföldről kapott jövedelmet jelent.

5. Az árak alakulása

A gazdasági teljesítményt jelentős mértékben befolyásolták az árviszonyok, amelyekre elsősorban a világgazdasági ártendenciák, a forint árfolyamának változása, valamint a hatósági intézkedések voltak hatással.

2008–2009-ben hazánkban a fogyasztói árak éves átlagban 5,1, két év alatt összességében több mint 10%-kal emelkedtek. Ezt megközelítő mértékben nőttek az ipari termelői árak is, főként az energiaszektor árainak növekedéséből adódóan. A mezőgazdasági termelőiár-index a 2007. évi jelentős emelkedést követően 2008-ban és 2009-ben csökkent. A kiviteli- és behozataliár-index a vizsgált időszakban kiegyenlítetten, mintegy 3–3%-kal nőtt.

Fogyasztói árak alakulása

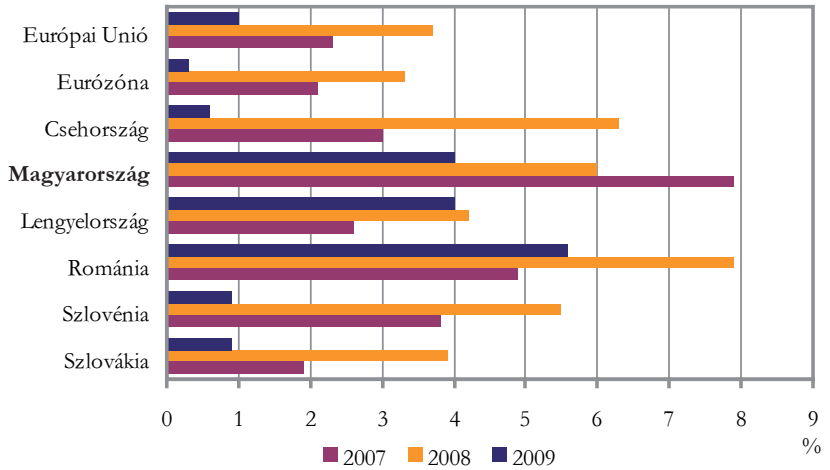
2008–2009-ben a harmonizált fogyasztóiár-index alakulásában két markáns tendencia bontakozott ki: **2008-ban a legtöbb európai országban jelentősen nőtt az infláció, majd 2009-ben a drágulás mértéke visszaesett.** Az Európai Unióban 2008-ban 3,7, az eurózónában 3,3%-os volt a fogyasztói árak emelkedésének üteme. Térségünkben Romániában volt a legmagasabb az infláció (7,9%), amit Csehország (6,3%), Magyarország (6,0%), illetve Szlovénia (5,5%) követett. Az átlagos árnövekedés mögött elsősorban a kőolaj, illetve az üzemanyagárak drágulása húzódott meg. 2009-ben a gazdasági válság hatására világszerte visszaesett a kereslet, ami az infláció jelentős mértékű csökkenését vonta maga után: az Európai Unióban a harmonizált fogyasztóiár-index 1%-ra, az euró-zóna több országában (köztük Szlovéniában és Szlovákiában is) 1% alá süllyedt. A visegrádi országok közül Magyarországon és Lengyelországban az alacsony kereslethez képest kiugróan magas, 4%-os harmonizált fogyasztóiár-indexet regisztráltak, azonban az átlagot meghaladó drágulás hátterében mindkét országban elsősorban a kormányzati intézkedések árnövelő hatása húzódott meg.

2007 átlagos áraihoz viszonyítva a fogyasztói árak 2009-re az Európai Unióban 4,7, az eurózónában 3,6, Magyarországon viszont 10,2%-kal drágultak. Két év alatt a legnagyobb drágulást Litvániában regisztrálták: ott 2009-ben a fogyasztói árak átlagosan 15,8%-kal növekedtek 2007-hez viszonyítva.

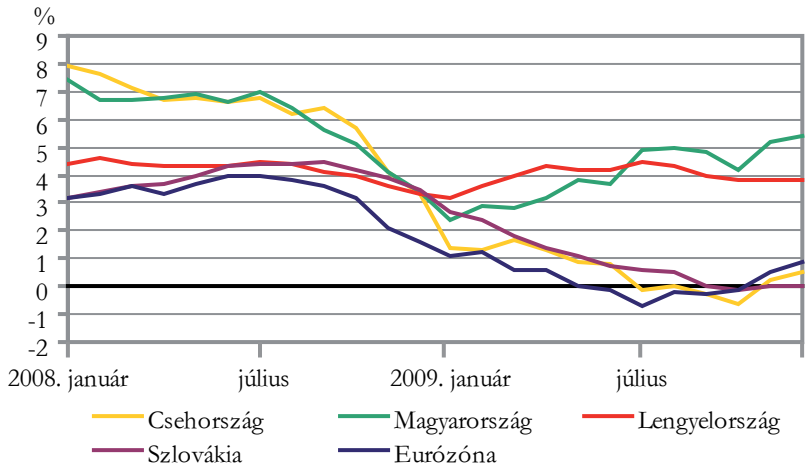
Az eurózónában 2008 szeptemberéig 3 és 5% között viszonylag stabilan alakult az infláció. Ezt követően a gazdasági válság kibontakozásával az árak dinamikája mérséklődni kezdett, hatására 2009 júniusában az eurózónában, júliusban Csehországban, októberben pedig Szlovákiában a harmonizált fogyasztóiár-index negatív tartományba lépett. A defláció, azaz az árak csökkenése leginkább az üzemanyagárak előző évi magas bázisának volt a következménye, így részben technikai hatásokkal magyarázható. **A kereslet szűkülése jelentős fegyelmező hatást gyakorolt a vállalatok árazási magatartására, azonban a deflációs spirált a fejlett országokban – részben a monetáris és a fiskális beavatkozásnak, részben a pozitív inflációs várakozásoknak köszönhetően – sikerült elkerülni.** Lengyelországban és hazánkban 2009 elején az

infláció csökkenése elakadt, az árindexek elszakadtak a visegrádi térség többi állama és az eurózána inflációjától. A fogyasztóiár-index felpörgése e két államban a kormányzati beavatkozások következménye, ami egyrészt közvetlenül, a szabályozott árakon keresztül, másrészt közvetetten az adókon keresztül érvényesült.

18. ábra A harmonizált fogyasztóiár-index változása (az előző évhez képest)

19. ábra Az infláció 12 havi változása

2008-ban Magyarországon a hazai fogyasztóiár-index alapján a fogyasztói árak átlagosan 6,1%-kal emelkedtek, ez 1,9 százalékponttal mérsékeltebb, mint amit 2007-ben regisztráltak. Az év első nyolc hónapjában 6,5–7,1% között mozgott a ráta, jellemzően a kétszámjegyű éves dinamikát felmutató élelmiszerek (10,2%) és az üzemanyagok (10,6%) tartották magasan az inflációt. Az év második felében a nyersanyagpiacon jelentős korrekció zajlott le. 2007 végén az élelmiszerár-emelkedés beépült a bázisba, ennek eredményeként 2008. decemberre 3,5%-ra mérséklődött a drágulás mértéke.

2009 első negyedében folytatódott az infláció lassulása, amit elsősorban az üzemanyagárak korrekciója okozott. Az infláció az év közepén 5% fölé emelkedett, meghatározóan az áfaváltozás következményeként. Az általános forgalmi adó normál kulcsa 20-ról 25%-ra emelkedett, azonban a tej és tejtermékek, kenyér és péksütemények, valamint a távhőszolgáltatás és a szálláshely-szolgáltatás áfája 20-ról 18%-ra csökkent. A kedvezményes 5%-os kulcs alá tartozó termékek köre nem változott. Sor került ezen kívül a jövedéki adó emelésére is, ami a járműüzemanyagokat, a szeszes italokat és dohányárakat érintette. Az év harmadik negyedében egyre inkább érezte hatását a gyenge belső kereslet, a júliustól meginduló lassú inflációcsökkenést az üzemanyagárak gyors emelkedése, az év utolsó két hónapjában pedig a bázishatás akasztotta meg. **2009 egészében a fogyasztói árak 4,2%-kal emelkedtek.**

A maginfláció és a változatlan adótartalmú árindex alakulása

A maginfláció a teljes fogyasztói kosár nagyjából 70%-át felölelő árindex, amit megtisztítottak a világpiaci ármozgásokból, illetve az idényjellegű hatásokból eredő árváltozásoktól (üzemanyag, feldolgozatlan élelmiszerek), valamint a hatósági áras termékek körétől. Az indikátor előnye, hogy jobban megragadja a trendszerű folyamatokat. A szezonálisan kiigazított maginfláció 2008 elején két százalékponttal alacsonyabb volt a fogyasztóiár-indexnél az üzemanyagok, a feldolgozatlan élelmiszerek és a szabályozott árak átlag feletti drágulásából eredően. A két indikátor közötti különbség az év folyamán fokozatosan csökkent, novemberre megszűnt a kínálati sokkok lecsengésével. 2008-ban átlagosan 5,1% volt a maginfláció.

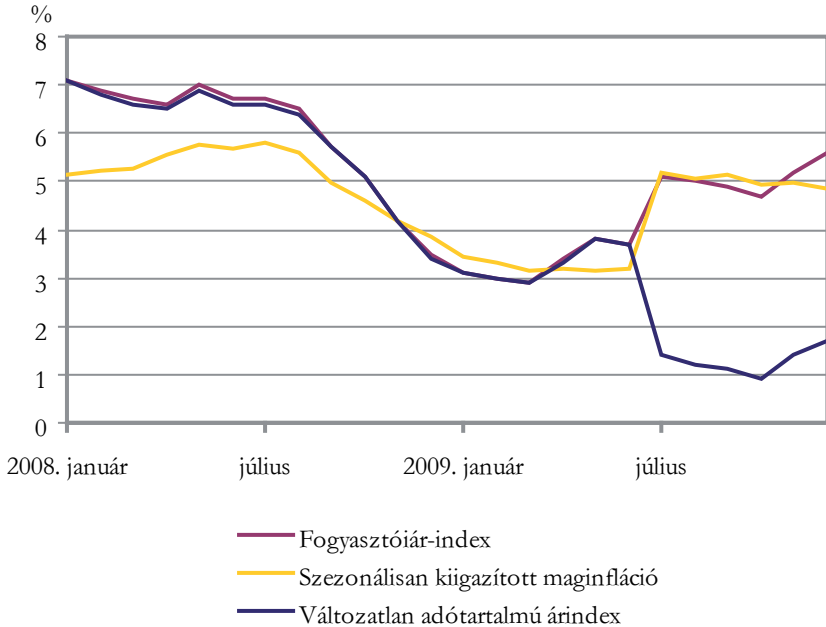
2008 végén és 2009 első negyedében az üzemanyagárak jelentős korrekciójának, illetve a negatív bázishatásnak köszönhetően a maginfláció meghaladta a fogyasztóiár-indexet, a tendencia azonban áprilisban megfordult: a két index közötti differencia 2009 végén ismét 0,8%-ra nőtt a fogyasztóiár-index javára, aminek háttérben az üzemanyagárak dinamikus növekedése állt. 2009-ben az éves átlagos maginfláció 4,1% volt, mindössze 0,1 százalékponttal maradt el a fogyasztóiár-indextől.

A változatlan adótartalmú árindex a termékeket és szolgáltatásokat terhelő fontosabb **közvetett adók** (áfa, jövedéki adó, fogyasztási adó, regisztrációs adó) változásának hatását szűri ki a fogyasztóiár-indexből. A mutató 2008-ban gyakorlatilag teljesen megegyezett a fogyasztóiár-indexszel, mivel 2008-ban az indirektadók érdemben nem változtak. 2009 közepén azonban a két indikátor közötti különbség a júliusban végrehajtott áfa- és jövedékiadó-emelés hatására 3,8%-ra emelkedett: a változatlan adótartalmú infláció így a júniusi 3,7%-ról 1,4%-ra süllyedt, és egészen októberig csökkent. Az alacsony kereslet

árazási magatartásra gyakorolt hatását igazolja, hogy az áfaemelésnek mindössze kétharmada jelenhetett meg a fogyasztói árakban, 30%-a pedig a nettó árak csökkenésén keresztül a vállalati profitot mérsékelte. **A változatlan adótartalmú árindex 2008-ban az előző év átlagához képest 6,0, 2009-ben pedig a fogyasztóiár-indexnél lényegesen lassabban, 2,3%-kal emelkedett.**

20. ábra

A fogyasztóiár-index, a maginfláció és a változatlan adótartalmú infláció változása (az előző év azonos hónapjához képest)

Külkereskedelmi árak

A külkereskedelmi árindexre jelentős hatást gyakorolt **a forint árfolyama**, ami év közben széles sávban ingadozott, a főbb devizákhoz képest 2008-ban 1%-kal erősödött, 2009-ben 13%-kal gyengült, az utóbbin belül a dollárhoz viszonyítva 18%-ot, az euróhoz képest 12%-ot veszített értékéből.

A külkereskedelmi forgalom **forintban mért árszínvonal**a az **importban** mindkét évben kissé (2,1, illetve 1,2%-kal) emelkedett az előző évhez viszonyítva, az **exportban** a 2008. évi stagnálást követően 2009-ben 3%-kal növekedett. A cserearány 2008-ban 1,7%-kal romlott, ezt a következő évben hasonló mértékű javulás követte. 2008-ban az import **devizaárszintje** 3,2, az exporté 1,4%-kal haladta meg az egy évvel korábit. 2009-ben a változás iránya megfordult, a devizaárszint mintegy 10–11%-kal volt alacsonyabb, mint az előző évben.

9. tábla **Ár- és árfolyamindexek**

Megnevezés	I.	II.	III.	IV.	Összesen
	negyedév				
Árfolyamindex					
2008					
Összesen	100,8	97,8	92,5	105,4	99,0
Ebből:					
euró	102,8	99,9	93,8	103,8	100,0
dollár	89,9	86,1	85,8	114,3	93,5
2009					
Összesen	116,1	117,9	115,7	99,4	112,6
Ebből:					
euró	113,5	115,3	114,9	99,9	111,7
dollár	130,7	132,5	120,6	96,6	117,7
Árindex					
2008					
Behozatal	102,2	101,7	98,9	105,5	102,1
Kivitel	101,4	100,9	96,6	102,7	100,4
2009					
Behozatal	107,5	104,5	100,5	92,5	101,2
Kivitel	106,9	105,5	103,7	96,1	103,0

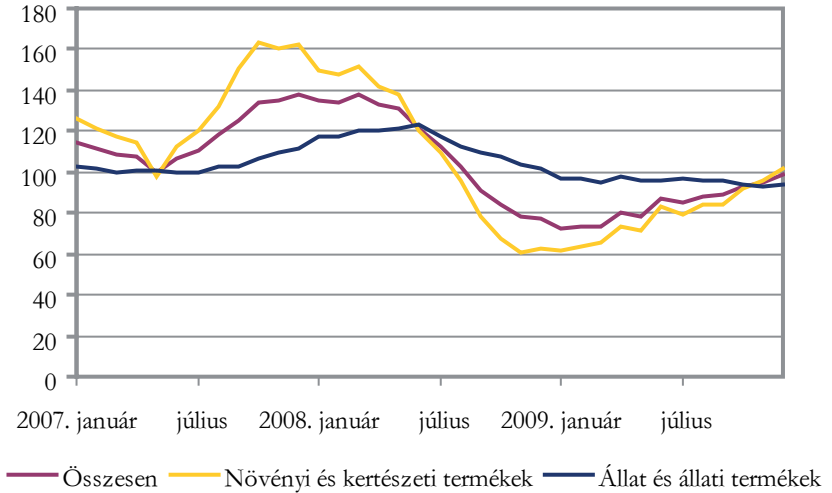
Termelőiár-indexek*Mezőgazdasági termelői (felvásárlási) árak*

A **mezőgazdasági** termelői árak a 2007-ben az exportpiacokon kialakult erős gabonahiány következtében felszöktek, majd 2008 II. félévében – a jobb terméseredményekre reagáló világgiazi ármozgások hatására – jelentősen visszaestek. 2009-ben, bár az előző évhez képest romló terméseredmények az árak emelése irányába hatottak, a válság miatti visszaeső kereslet továbbra is alacsonyan tartotta a mezőgazdasági termelői, felvásárlói árakat.

Éves szinten 2008-ban 2,7, 2009-ben 9,5%-kal estek vissza a mezőgazdasági termelői árak az előző évihez képest. A növényi termékek felvásárlási árai 2008-ban 14,4, 2009-ben 12,7%-kal csökkentek, miközben az állatok és állati termékek átlagára 2008-ban 13,6%-kal nőtt, 2009-ben 4,6%-kal mérséklődött, alapvetően a kereslet lanyhulása következtében.

21. ábra

Mezőgazdasági termelőiár-indexek
(előző év azonos hó = 100)

A **növénytermesztési és kertészeti termékek** árszínvonalának erős ingadozását 2006–2008 között elsősorban a gabonák, a szőlő- és gyümölcsfélék ármozgása okozta. Ezek termésmennyisége és emiatt árszintje az időjárástól függően évente nagyon eltérő volt. Az áresés 2009-ben általánossá vált, legkevésbé a zöldségek, leginkább a szőlő–gyümölcs termékcsoport árai csökkentek.

A **gabonák árviszonyait** az utóbbi években alapvetően az **exportkereslet határozta meg**. Az exportár változása maga után vonta a felvásárlási ár változását. 2008-ban a gabonafélék közül a kukorica ára esett leginkább: 37%-kal. (Még nem teremtett új piacot a bioetanol-gyártás tervezett, de a kukorica 2007. évi magas ára miatt elodázott felfuttatása.)

A főbb szántóföldi árunövények ára 2009-ben általában csökkent. Az előző évhez viszonyítva a búzáért 25, a kukoricáért 4%-kal kaptak kevesebbet a termelők, ez utóbbi ára 2008-ban kétharmadára esett vissza. A napraforgót 19, a repcét (előző évi kiugró ára után) 32%-kal kevesebbert tudták értékesíteni a gazdálkodók. A zöldségfélék közül a paradicsom ára 20%-kal csökkent, a szőlőé szintén egyötöddel, a gyümölcsfélék közül az alma ára 24%-kal mérséklődött.

Az élő állatok ára 2009-ben az előző évi magas bázis szintjén maradt. Közülük a vágómarha és a vágójuh ára 8–9, a vágósertésé 4%-kal emelkedett, a vágóbaromfié 6%-kal csökkent. Év közben a vágósertés ára a nyár végéig mérséklődő ütemben növekedett, ezután csökkenni kezdett, és decemberben már 11%-kal alacsonyabb volt, mint egy évvel korábban. A vágóbaromfi ára viszonylag kiegyenlített volt, néhány százalékkal elmaradt az előző évitől.

Az állati termékek közül a tejért 22%-kal kevesebbet, a tojásért 5%-kal többet fizettek a felvásárlók, mint az előző évben. A tehéntej ára 2007 októberétől 2008 januárjáig egyre

emelkedett, és erről a magas szintről csak tavasszal kezdett esni, azután egyre csökkenve 2009 I. negyedévében érte el mélypontját, mintegy háromtizeddel volt alacsonyabb, mint egy évvel korábban. A tej ára a csökkenés ütemének mérséklődése nyomán decemberben már lényegesen kevésbé, 8%-kal maradt el az egy évvel korábbitól. A tyúktojás ára az év során kiegyenlítettten, néhány százalékkal haladta meg az előző év azonos hónapjára jellemzőt.

10. tábla

**A mezőgazdasági termékek termelőiár-indexei
főbb termékcsopontonként (előző év = 100,0)**

Megnevezés	2007	2008	2009
			(%)
Növényi termékek összesen	140,5	85,6	87,3
Ebből:			
gabonafélék	169,9	76,4	85,8
ipari növények	110,2	111,9	85,9
zöldség	104,9	108,0	93,1
szőlő, gyümölcs	142,7	74,0	80,7
Állatok és állati termékek összesen	103,6	113,6	95,4
Ebből:			
élő állatok	98,8	114,0	100,3
állati termékek	112,3	112,8	84,7
Összesen	122,2	97,3	90,5

A mezőgazdaság **ráfordításiár**-szintje a 2008. évi 15,0%-os emelkedés után 2009-ben 6%-kal mérséklődött. Ezen belül a folyó termelőfelhasználás árszintje 7%-kal csökkent, a beruházásoké 3%-kal emelkedett. Az energia ára 2009-ben 5%-kal, a műtrágyáé 11, a takarmányé 18%-kal csökkent.

A mezőgazdaság árviszonyaira jellemző, hogy a termelői árak többéves periódust vizsgálva kevésbé nőnek, mint a ráfordítási árak. Az agrárium a termelői árak (előző két évi gyors növekedést követő) esése, ugyanakkor a ráfordítások fokozódó drágulása nyomán 2008-ban jelentős, 15,4%-os, 2009-ben pedig további 3,9%-os árveszteséget szenvedett el, az **agrárrolló**⁷ ennyivel nyílt.

Ipari termelői árak

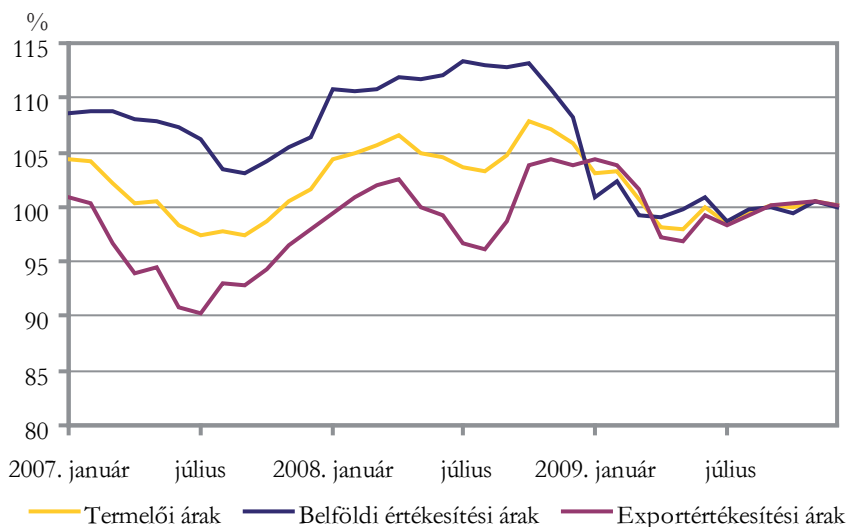
Az év egészét tekintve a hazai **ipari termelői árak** 2007-ben gyakorlatilag stagnáltak, az azt követő években viszont nagy volt az árváltozás. A termelői árak 2008. évi 5,0%-os emelkedése főként a belföldi értékesítési árszint 11,6%-os növekedésének, valamint az

⁷ A termelőiár- és a ráfordításiár-index hányadosa, az agrárrolló megmutatja, hogy adott évben érvényesült-e a mezőgazdasággal szemben az ipar árlefölöző hatása. Az agrárrolló nyílása ellenére is növekedhet a mezőgazdaság jövedelme, ugyanis korszerűbb technológiával fokozható a kibocsátás. Az agrárrolló azért sem áll közvetlen összefüggésben a mezőgazdaság jövedelmezőségével, mert a termelői ár nem tartalmazza az összes bevételt (pl. a támogatásokat), és a ráfordítási árak közt sem szerepel a termeléshez kapcsolódó összes kiadás (pl. a hitelkamat és a földbérleti díj).

exportértékesítés csekély (0,6%-os) mértékű áremelkedésének eredője volt. 2009-ben az ipari termelői árak 4,9%-os emelkedésében főként az exportértékesítésiár-szint 7,4%-os növekedésének hatása érvényesült, mivel a belföldi értékesítési árak ennél szerényebb mértékben, 1,3%-kal emelkedtek a megelőző év bázisához viszonyítottan. A vizsgált két évben az ipari termelői árak 10%-kal nőttek, a belföldi értékesítés átlagára pedig 13%-kal, az exportértékesítésé 8%-kal emelkedett.

2008 végéig a **belföldi értékesítési árak havi növekedési üteme** jelentősebben meghaladta az exportárakét. 2009-től a két reláció ármozgása közelebb került egymáshoz. 2008-ban a termelői árak havi lefutása viszonylag egyenletes volt, a tavaszi hónapokban, valamint november–decemberben valamelyest mérséklődött az árszint. 2009 egészében nyomottak voltak az ipari termelői árak. A tavaszi–nyári hónapokban éves és havi viszonyításban kisebb árcsökkenést regisztráltak. 2009 utolsó harmadában kissé emelkedtek a termelői árak, főként az energiaárak növekedése miatt. Az ipari termékek iránt az év egészében rendkívül lanya kereslet mutatkozott, ami erősen behatárolta az árak emelését. Az év végére a forgalom és az árak befagytak. A fogyasztói árakkal kapcsolatos önbeteljesítő akciós várakozások mérsékelték a termelői árak mozgását.

22. ábra Ipari termelőiár-indexek értékesítési irányonként
(előző év = 100)

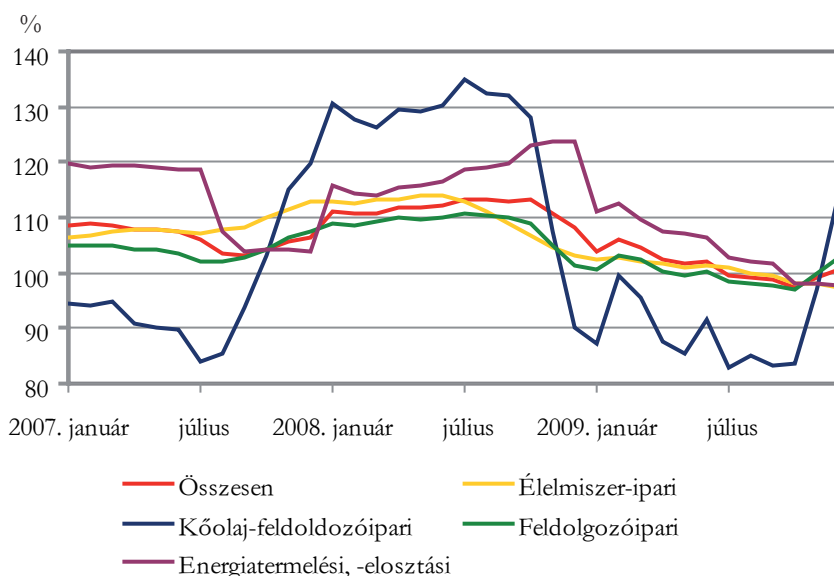
Az **ipar belföldi értékesítési árai** 2008-ban – a fogyasztói és részben a mezőgazdasági árakkal együtt – jelentős mértékben nőttek, a **feldolgozóipar** hazai értékesítési árai az átlagosnál alacsonyabb ütemben emelkedtek. 2008-ban a **belföldi értékesítési árak** növekedését elsősorban a **kőolaj-feldolgozás** (24,8%), a **villamosenergia-, gáz -, gőz-, vízellátás** (18%), valamint az **élelmiszeripar** (10,6%) árainak emelkedése határozta meg. Együttes arányuk a belföldi értékesítésben mintegy 60%. A többi ágazatban 10% alatti volt az áremelkedés üteme.

2009 első félévében **belföldi értékesítési árak** az iparban a kereslet csökkenése ellenére átlagosan mintegy 3,5%-kal nőttek, a második félévében viszont 0,9%-kal csökkentek. Az árak alakulását jelentős részben az **energiaipar** (4,6%), a **kohászat, fémfeldolgozás** (1,4%), valamint az **élelmiszeripar** (0,5%) árainak mérséklődése határozta meg. Az év nagy részében csökkentek a termelői árak a **vegyi anyag, termék gyártásában**, illetve a **köszeggyártás, kőolaj-feldolgozásban** is. A többi ágazat árai meghaladták a megelőző évi szintet.

23. ábra

Ipari belföldi értékesítésiár-indexek

(előző év azonos hó = 100)

2008-ban az **ipar exportértékesítési árai** 0,6%-kal növekedtek, ez az éven belüli jelentős ingadozás eredményeként alakult ki. Az ágazatok között nagy súlyt képviselő **gépipari** ágazatokban 2%-kal csökkent a kivitel árszintje. Ellentétes irányú ármozgások voltak a **kohászatban**, a **vegyipari** ágazatokban, és a kisebb súlyt képviselő **élelmiszeriparban**.

2009-ben az **exportértékesítési árak** 7,4%-os növekedése kizárólag a forint szinte egész évben tartó gyengülésének volt a következménye. A drágulás a **gyógyszergyártásban** (12,2%), valamint a nagyobb arányú **villamos berendezés gyártásában** (11,5%) volt a legnagyobb. A **számítógép, elektronikai, optikai termék gyártásában** (8,5%), a **járműgyártásban** (7,6%) és a **gép, gépi berendezés gyártásában** (8,6%) az átlagosnál nagyobb mértékben nőttek az árak. Csökkentek az exportárak a **köszeggyártásban**, **kőolaj-feldolgozásban** (12,4%), a **vegyi anyag, termék gyártásában** (3,1%), valamint az **energiaiparban** (13,5%).

6. Munkaerő-piaci folyamatok

2008 végén a világméretű pénzügyi és gazdasági válságot munkaerő-piaci válság követte: az Európai Unió tagországaiban 5 millióval, az OECD tagállamaiban közel 20 millióval nőtt a munkanélküliek száma. Magyarországon a helyzet annyiban volt sajátos (bár nem tekinthető egyedinek a rendszerváltó országok között), hogy az elmúlt két évtizednek ez már a második foglalkoztatási sokkja. Miközben az 1990-es évek fordulóján közel 1 millió munkahely tűnt el (ennek legalább 1/3-a nyugdíj melletti foglalkoztatást jelentett), a legutóbbi veszteség kb. 100 ezer állást érintett. A másik alapvető különbség, hogy az akkor munkájukat veszítők igen jelentős hányada véglegesen elhagyta a munkaerőpiacot. Ennek következménye, hogy a magyar foglalkoztatási ráta az EU-ban a legalacsonyabbak közé tartozik, és az elmúlt másfél évtizedben alig javult. Az utolsó egy-másfél évben a munkájukat elvesztők többsége továbbra is a munkaerőpiac könnyen aktivizálható szereplője maradt.⁸

Létszámalakulás

A magyar gazdaságban a foglalkoztatási válság első jelei 2008 őszén jelentkeztek. 2008 decemberében a versenyszférában az 5 és több főt foglalkoztató vállalkozásoknál 0,9%-kal (közel 18 ezer fővel) dolgoztak kevesebben, mint egy évvel korábban. A munkaerő-felmérés 2008. IV. negyedévében a foglalkoztatottak létszámának 0,8%-os csökkenését mutatta. A foglalkoztatottak számának csökkenése – minimális szezonális jellegű növekedéstől eltekintve – 2009-ben folyamatos volt. A foglalkoztatottak 2009. IV. negyedévi 3 millió 751 ezer fős létszáma 55,5%-os rátát jelentett a 15–64 éves népesség körében, ez nagyjából a másfél évtizeddel korábbi, azóta gyökeresen nem változó helyzetnek felelt meg.

A gazdasági válságra adott munkaerő-piaci válaszok közül széles körben alkalmazzák a(z átmeneti) munkaidő-csökkentést. A másik elterjedt forma a teljes munkaidős szerződések egy részének átsorolása, hogy a munkával rendelkezők száma minél magasabb maradjon. Ennek az lett az eredménye, hogy miközben 2009-ben az 5 főnél többet foglalkoztató vállalkozásoknál teljes munkaidőben 157 ezerrel dolgoztak kevesebben, mint egy évvel korábban, addig a nem teljes munkaidőben dolgozók létszáma 27 ezerrel nőtt. (Az ún. munkaidő-rövidítés intézményét az európai uniós országok többsége beépítette a válság elleni küzdelem eszközei közé, ugyanakkor pl. az Egyesült Államokban az általánosan elfogadott álláspont az, hogy a fentiek konzerválják a nem versenyképes gazdasági szerkezetet, így alkalmazásuk kerülendő.)

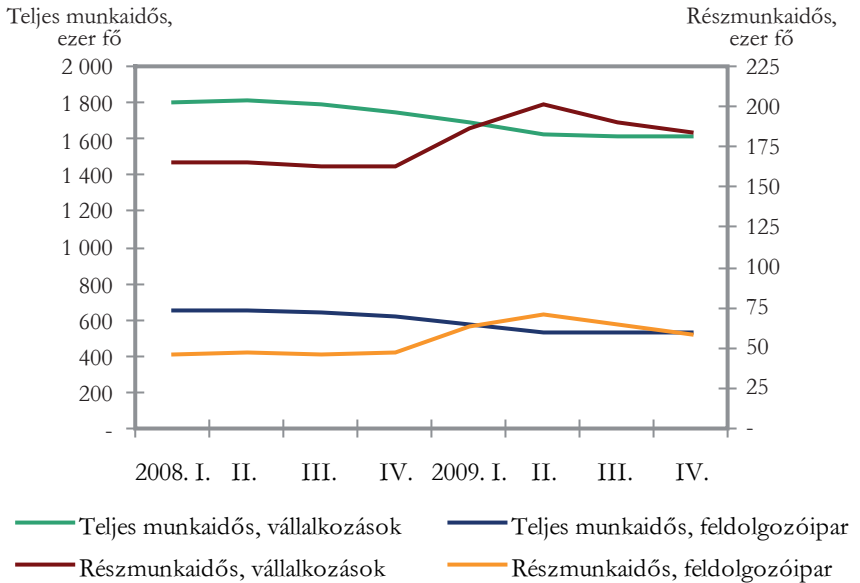
A válságra a közepes és nagyobb vállalkozások jelentős része létszámcsökkentéssel reagált. Abból a 4778 legalább 50 főt foglalkoztató vállalkozásból, ami 2008-ban és 2009-ben változatlan formában működött, 1318 vállalkozásnál a foglalkoztatottak száma éves átlagban legalább 20 fővel csökkent. Húsz főnél nagyobb létszámnövekedés 321 egységénél volt, ez összesen 28 ezer új munkahelyet jelentett. A gazdálkodó szerve-

⁸ A témával részletesen foglalkozik a KSH „A válság hatása a munkaerőpiacra” című internetes kiadványa.

zetek több mint 2/3-ánál csak kisebb, 0–20 fő közötti létszámmozgás történt, ennek egyenlege mintegy 11 000 fős veszteség volt.

24. ábra

Teljes és részmunkaidőben dolgozók létszámának alakulása a versenyszférában és a feldolgozóiparban

Össességében 2009 szeptemberében a versenyszféra 50 fő feletti, változatlan formában működő vállalkozásainál több mint 107 ezer fővel dolgoztak kevesebben, mint egy évvel korábban. A legalább 50 fős vállalkozások közül a leginkább a fémalapanyag és fémfeldolgozási termékek gyártása, illetve a járműgyártás ágazatokba tartozók létszáma csökkent, itt öt munkahelyből egy megszűnt a válság eddigi időszakában.

A létszámleépítésre kényszerülő vállalkozások először általában a kölcsönzött munkaerőtől váltak meg. 2008 IV. negyedévében az ilyen formában foglalkoztatottak száma kb. negyedével visszaesett. 2008 második felében a külföldi munkavállalók száma is több mint 20%-kal mérséklődött a feldolgozóiparban. A külföldi és a kölcsönzött munkaerő leépítésének időszaka 2008 utolsó hónapjaira esett, 2009-ben megkezdődött a helyzet lassú konszolidációja.

2009 első félévében a versenyszférában (s ezen belül a feldolgozóiparban) összességében csökkent a foglalkoztatottak száma. A létszámvesztés üteme 2009 második felében mérséklődött, viszont a veszteség a válság által korábban nem, vagy kevésbé érintett nemzetgazdasági ágakra (például. kereskedelem) koncentrált. Ekkorra a feldolgozóipar létszámcsökkenése gyakorlatilag megállt. A versenyszférán belül a fizikaiak létszáma jobban mérséklődött, mint a szellemieké.

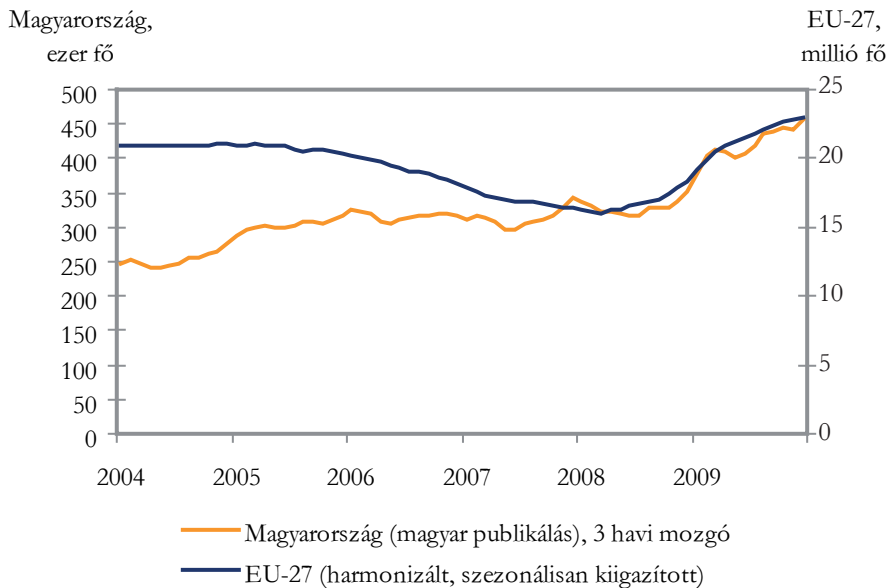
2009 nyaratól a gazdasági megszorító intézkedések részeként a közszférában „létszámstop” lépett életbe. A közfoglalkoztatási formában dolgozók létszámának dinami-

kus növekedése a költségvetésben dolgozók számának 3,6%-os növekedését eredményezte. A közmunkások nélkül számolva 4000 fővel kevesebben álltak alkalmazásban.

Munkanélküliség

Az EU-ban a munkanélküliség addig csökkenő tendenciája 2008 márciusában megtört. Ezt követően a munkanélküliek száma folyamatosan nőtt, a munkanélküliségi ráta 2009 végén mintegy 2,3 százalékponttal haladta meg a 2008 márciusit. Magyarországon a munkanélküliek száma gyakorlatilag 2001 óta emelkedő tendenciát mutat, amit 2006–2007-ben stagnálás váltott fel. A munkanélküliek számának gyors növekedése az uniós tagországok többségére jellemzőnél később, 2008 IV. negyedévében következett be.

25. ábra A munkanélküliek számának alakulása

A 2008 III. negyedévében még 7,7%-os magyar munkanélküliségi ráta 2008 IV. negyedévére 8%-ra nőtt, amit 2009 I. negyedévében 9,7%-os, II. negyedévében 9,6%-os ráta követett. 2009 III. negyedévében a munkanélküliek aránya átlépte a lélektani határnak tekintett 10%-ot, és a IV. negyedévben 10,5%-ra emelkedett. A munkanélküliek abszolút száma 2008 III. negyedévéhez képest 2009 végéig 115 ezerrel nőtt.

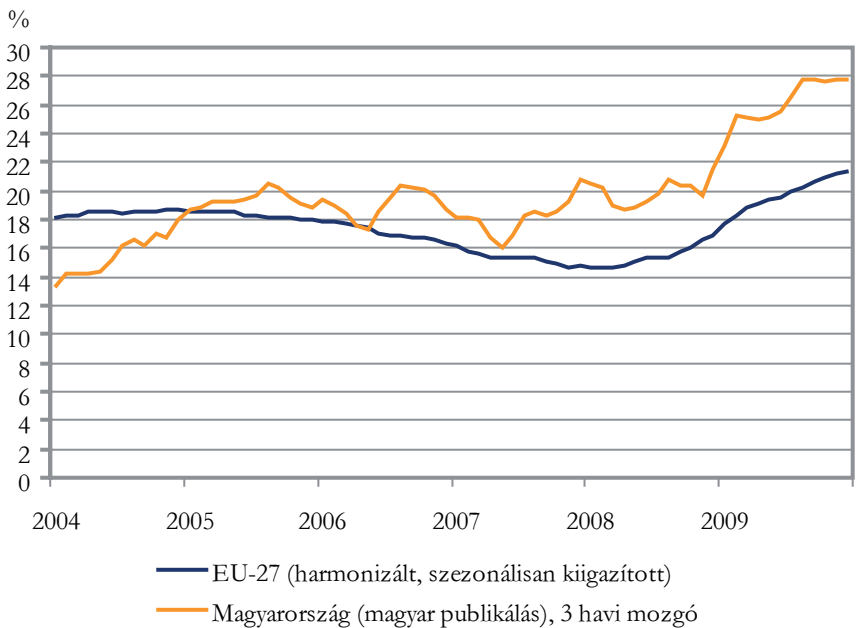
Mivel a válság a leginkább a feldolgozóipart érintette, a férfiak körében a munkanélküliség a nőkre jellemzőnél nagyobb mértékben emelkedett. 2008 III. negyedévében a nők munkanélküliségi rátája 0,6 százalékponttal haladta meg a férfiak 7,4%-os értékét.

2008 végére ez a különbség eltűnt, egy évvel később a férfiak munkanélküliségi rátája már 0,4 százalékponttal magasabb volt a nők 10,1%-os arányánál.

A munkanélküliség erőteljesen befolyásolta a fiatalok, illetve a fiatal felnőttek elhelyezkedési esélyeit is. A munkaerő-piaci feltételek romlásával a pályakezdekők nehezebben helyezkednek el. Úgy tűnik, a fiataloknak az átlagosnál nagyobb munkanélküliségi-érinthezetsége világjelenség. Az EU-27-ben a 15–24 évesek munkanélküliségi rátája a kritikus időszakban (2008 I. és 2009 I. negyedéve között) az általános 1,7 százalékpontos rátával szemben 3,9 százalékponttal nőtt. A magyar fiatalok munkanélküliségi aránya 2009 III. negyedévében 27,7% volt, szemben az egy évvel korábbi 20,8%-kal, a változás különösen a fiatal férfiak esetében volt kedvezőtlen. Jóllehet a korosztály munkaerő-piaci részvétele uniós átlagban is alacsonynak számít, a hazai fiatalok munkanélküliségi érinthezetsége az uniós átlagnál erőteljesebben emelkedett.

Magyarországon nemcsak a fiatalok, de a fiatal felnőttek (25–29 évesek) munkanélküliségi rátája is az átlagosnál némileg gyorsabban nőtt, esetükben 2008 III. negyedévéhez képest egy év alatt a romlás elérte a 3,4 százalékpontot.

26. ábra 15–24 évesek munkanélküliségi rátája

A munkaerő-felmérés önbesorolási kérdésekre adott válaszai szerint a magát munkanélkülnek tekintők száma 2009 III. negyedévében 600 ezer volt. Ebből 311 ezren egy évvel korábbi státusukként is ugyanezt jelölték meg, 217 ezren viszont „új” munkanélkülnek tekinthetők. Az „új” munkanélküliek 3/4-e a munkaerő-felmérés (MEF)

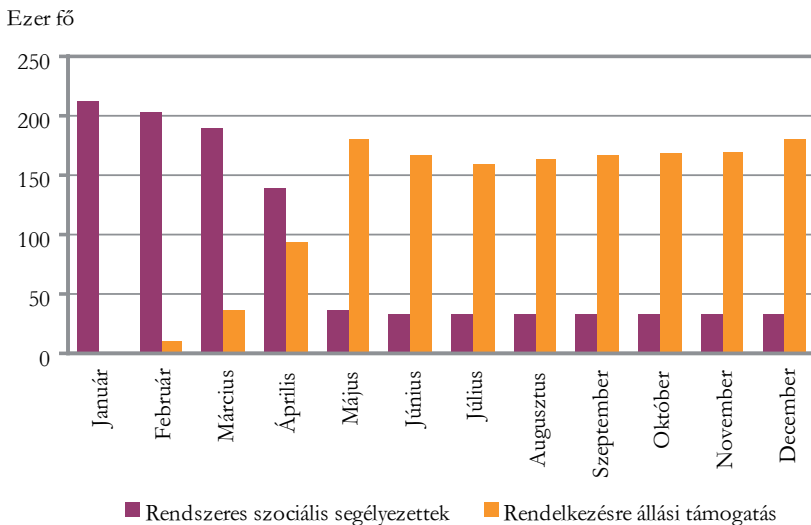
kritériumrendszere szerint is munkanélkülinek minősült, míg azoknak, akik 2008 III. negyedévében és 2009 III. negyedévében is munkanélkülinek tekintették magukat, csak 57%-a került a hármas kritérium alapján az ILO-definíció szerinti munkanélküli-kategóriába. Látványos különbség van a korábbi munkatapasztalat terén is. A „tartósan” munkanélküliek 22%-a még soha, vagy már legalább nyolc éve nem dolgozott, az „új” munkanélkülieknek viszont értelemszerűen volt még munkája egy évvel ezelőtt.

Mind az egy évvel korábban még dolgozó tartósan munkanélküliek, mind az újonnan munkanélkülivé váltak közel 3/4-e a nemzetgazdaság négy területéről került ki: a feldolgozóiparból, az építőiparból, a kereskedelemből, a javítás, illetve a közigazgatás, védelem, kötelező társadalombiztosításból. A tartós munkanélküli férfiaknál a korábban a közigazgatás, védelem területén, az „új” munkanélküli nőknél a feldolgozóiparban dolgozók részaránya magas a többi csoportéhoz viszonyítva.

Az „új” munkanélküli férfiak között mintegy 4 százalékponttal nagyobb arányt képviselnek a 40 éven aluliak, mint a tartósan munkanélküliek csoportjában, a nőknél az életkor szerinti megoszlásban nincs érdemi különbség.

27. ábra

A rendszeres szociális segélyezettek és a rendelkezésre állási támogatásra jogosultak létszáma, 2009

A két csoport tagjainak legmagasabb iskolai végzettség szerinti megoszlása szintén a válság hatását jelzi. Míg az egy évvel ezelőtt is munkanélküliek 45%-a legfeljebb alacsony végzettségű volt, addig az „új” munkanélküliek 42%-a szakiskolát, szakmunkásképzőt, 18,6%-a szakközépiskolát végzett. A válság hatására a munkanélküliség az iparosodottabb, s éppen ezért korábban alacsony munkanélküliségi ráta jellemezte régiókban, megyékben nőtt a legnagyobb arányban. Ott, ahol a helyzet korábban is rossz volt, a romlás mértéke nem haladta meg az átlagos szintet. A legdrámaibb változás a Közép-Dunántúl

és a Nyugat-Magyarország régiókban következett be. Miközben a munkanélküliségi ráta az előbbi régióban 5,8-ról 10%-ra, az utóbbiban 4,7-ről 9,6%-ra emelkedett 2008 III. negyedéve és 2009 III. negyedéve között, az Észak-Magyarország régió addig is kiugróan magas munkanélküliségi rátája „mindössze” további 2,2 százalékponttal nőtt.

Az álláskeresők számának drasztikus növekedése megemelte a létszámot, és átrajzolta a megszokott szezonális trendeket. Jelentős a szerepe az „Út a munkához” program beindításának, amelynek célja minél szélesebb társadalmi rétegek számára esély biztosítása a munkaerő-piaci kapcsolat megteremtésére. A program a válságot megelőző időszak terméke. A válság kibontakozásával a munkanélküliek álláshoz segítése mellett legalább ilyen fontossá vált az, hogy minél többen elkerüljék a munkanélkülivé válást.

A válsággal új foglalkoztatáspolitikai prioritásként jelent meg a munkahelymegőrzés. 2008 végétől már formálódtak azok az eszközök, amelyek ennek gyakorlati megvalósítását biztosították. Ezzel a munkaadók széles köre számára indították el és tették elérhetővé „A munkahelyek megőrzéséért” elnevezésű központi munkaerő-piaci programot. A munkavállalók munkaerő-piaci helyzetének javítása, képzettségi szintjének és az általuk végzett munka hatékonyságának növelése céljából az Új Magyarország Fejlesztési Terven belül létrehozták a Társadalmi Megújulás Operatív Programot (TÁMOP). Míg az előbbire 10 milliárd forint, addig az utóbbira 30 milliárd forintot meghaladó keretösszeg áll rendelkezésre. A Szociális és Munkaügyi Minisztériumnál további 0,7 milliárd forint keretösszeget különítettek el központi munkahelymegőrző támogatásra, emellett a Munkaerő-piaci Alap foglalkoztatásialap-rész decentralizált keretéből a regionális munkaügyi központok is biztosítottak támogatási lehetőséget az átmenetileg nehéz helyzetbe került munkaadóknak a munkahelyek megőrzésére.

Az állami szerepvállalás a válság negatív munkaerő-piaci következményeit összességében tompította.

Ábrák jegyzéke

1. A GDP volumenváltozása (az előző év azonos időszakához képest)	5
2. Fontosabb jelzőszámok, 2009 (2008=100)	6
3. A GDP, az export és az import alakulása (2000. évi áron).....	9
4. A GDP volumenváltozása (az előző év azonos időszakához képest)	11
5. Az egy főre jutó GDP vásárlóerő-paritáson (EU-27 százalékában)	11
6. A kibocsátás volumenének változása (eltérés a 2000. évitől)	13
7. A magyar ipar termelési és értékesítési indexei (előző év azonos időszaka = 100 munkanaphatással kiigazítva)	14
8. A GDP, a háztartások fogyasztási kiadása és a nettó reálkeresetek változása az előző évhez képest	18
9. Tőzsdei indexek (2007. január=100).....	21
10. A nyílt végű befektetési alapok hó végi nettó eszközértéke.....	22
11. Az alapkamat alakulása a visegrádi országokban és az eurózónában	23
12. A kormányzati szektor bevételei, kiadásai és hiánya	24
13. A fizetési mérleg és a külső finanszírozás (szezonálisan kiigazított adatok).....	25
14. A termékexport és a termékimport áruszerkezete, 2009	28
15. A külkereskedelmi termékforgalom, valamint a gépipari export és import volumenváltozása (az előző év azonos időszakához képest)	29
16. A külkereskedelmi termékforgalom egyenlege	30
17. A szolgáltatások forgalma szolgáltatáscsoportok szerint, 2009.....	34
18. A harmonizált fogyasztóiár-index változása (az előző évhez képest).....	36
19. Az infláció 12 havi változása.....	36
20. A fogyasztóiár-index, a maginfláció és a változatlan adótartalmú infláció változása (az előző év azonos hónapjához képest).....	38
21. Mezőgazdasági termelőiár-indexek (előző év azonos hó = 100)	40
22. Ipari termelőiár-indexek értékesítési irányonként (előző év = 100).....	42
23. Ipari belföldi értékesítésiár-indexek (előző év azonos hó = 100).....	43
24. Teljes és részmunkaidőben dolgozók létszámának alakulása a versenyszférában és a feldolgozóiparban.....	46
25. A munkanélküliek számának alakulása	47
26. 15–24 évesek munkanélküliségi rátája	48
27. A rendszeres szociális segélyezettek és a rendelkezésre állási támogatásra jogosultak létszáma, 2009	49

Táblák jegyzéke

1. Magyarország bruttó hazai termékének (GDP) és bruttó nemzeti jövedelmének (GNI) volumenindexe (előző év=100,0).....	12
2. A GDP és a GNI tényezői.....	12
3. A nettó külföldi tulajdonosi jövedelem és összetevői.....	13
4. A GDP volumenváltozása az előző évhez képest.....	17
5. A lakosság végső fogyasztásának volumenváltozása és a GDP-ben képviselt aránya.....	19
6. Néhány kiemelt gazdasági terület beruházásának változása és részesedése az összes beruházásból.....	20
7. A világgazdaság szolgáltatásexportja főbb csoportonként.....	31
8. A szolgáltatás-külkereskedelem összefoglaló adatai.....	32
9. Ár- és árfolyamindexek.....	39
10. A mezőgazdasági termékek termelőiár-indexei főbb termékcsoportonként (előző év = 100,0).....	41